

Informiranost zatvorenika o mogućnostima poslijepenalne zaštite

Miščin, Ema

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Education and Rehabilitation Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:158:387635>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-28**

Repository / Repozitorij:

[Faculty of Education and Rehabilitation Sciences - Digital Repository](#)

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad

Informiranost zatvorenika o mogućnostima poslijepenalne zaštite

Ema Miščin

Zagreb, rujan 2023.

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad

Informiranost zatvorenika o mogućnostima poslijepenalne zaštite

Studentica:
Ema Miščin

Mentorica:
prof. dr. sc. Anita Jandrić Nišević

Zagreb, rujan 2023.

Izjava o autorstvu rada

Potvrđujem da sam osobno napisala rad *Informiranost zatvorenika o mogućnostima poslijepenalne zaštite* i da sam njegova autorica.

Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima jasno su označeni kao takvi te su adekvatno navedeni u popisu literature.

Ema Miščin,

Zagreb, rujan 2023.

U svakom slučaju, ja i dalje mislim da je svačije pravo disati, ali isto tako mislim da sam, na žalost, jedan od rijetkih.

Luka Ritz (2007)

Informiranost zatvorenika o mogućnostima poslijepenalne zaštite

Studentica: Ema Miščin

Mentorica: prof.dr.sc. Anita Jandrić Nišević

Program/modul: Socijalna pedagogija/ Odrasli (počinitelji kaznenih djela)

Sažetak rada

Poslijepenalna zaštita važan je čimbenik prevencije kriminaliteta jer se njome obuhvaćaju svi aspekti pripreme zatvorenika na slobodu, kako bi živjeli u skladu sa zakonom i reintegrirali se u društvo. U ovom radu obuhvaćena je važnost poslijepenalne zaštite za prevenciju kriminalnog povrata te važnost suradnje različitih sustava i nevladinih organizacija koji su uključeni u poslijepenalnu zaštitu zatvorenika u Republici Hrvatskoj. Prilikom izlaska na slobodu, zatvorenici se suočavaju s problemima kao što su nezaposlenost i beskućništvo te s nedostatkom informacija o sadržajima koji im mogu pomoću u rješavanju tih problema. Izazovi s kojima se suočavaju su višestruko povezani i mogu utjecati na ponovno počinjenje kaznenih djela. Zadatak je svih institucija i nevladinih organizacija da zajedno surađuju te pravovremeno i kvalitetno informiraju zatvorenike o uslugama i mogućnostima koje im se nude na području Republike Hrvatske. U sklopu rada, predložen je nacrt istraživanja *Informiranost zatvorenika o mogućnostima poslijepenalne zaštite* s ciljem ispitivanja informiranosti bivših zatvorenika o uslugama i sadržajima koje imaju na raspolaganju na području Grada Zagreba, Zagrebačke te Krapinsko-zagorske županije. Cilj ovog rada je prikazati mogućnosti poslijepenalne zaštite, s naglaskom na izazove i probleme s kojima se zatvorenici susreću te doprinjeti poboljšanju kvalitete organizacije poslijepenalne zaštite provedbom predloženog istraživanja.

Ključne riječi: poslijepenalna zaštita, problemi zatvorenika, informiranost, nezaposlenost, kriminalni povrat, suradnja sustava

Prisoners knowledge on the possibilities of the prison aftercare

Student: Ema Miščin

Mentor: Anita Jandrić Nišević, PhD

Program/module: Social pedagogy/ Adults

Summary

Prison aftercare is an important factor in the prevention of crime because it encompasses all aspects of preparing prisoners for release and reintegration into society, so that they can live in freedom in accordance with the law. This paper covers the importance of prison aftercare for the prevention of criminal recidivism and the importance of cooperation between different systems and non-governmental organizations involved in prison aftercare in the Republic of Croatia. When released, prisoners are faced with problems such as unemployment and homelessness, as well as a lack of information about facilities that can help them solve these problems. The challenges they face are multi-faceted and can influence re-offending. It is the task of all institutions and non-governmental organizations to cooperate together and inform prisoners in a timely and quality manner about the services and opportunities offered to them in the territory of the Republic of Croatia. As part of the work, a draft of the research *Prisoners knowledge on the possibilities of the prison aftercare* was proposed with the aim of examining the information of ex-prisoners about the services and facilities available to them in the area of the City of Zagreb, Zagrebačka and Krapinsko-zagorska counties. The aim of this paper is to show the possibilities of post-criminal protection, with an emphasis on the challenges and problems faced by prisoners, and to contribute to the improvement of the quality of the organization of prison aftercare by implementing the proposed research.

Key words: *prison aftercare, problems of prisoners, knowledge, unemployment, recidivism, system cooperation*

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Pojam poslijepenalne zaštite	3
3. Razvoj rehabilitacijskog pristupa	5
3.1. Modeli i programi poslijepenalne zaštite.....	6
4. Značaj poslijepenalne zaštite za kriminalni povrat	9
5. Zakonski okvir poslijepenalne zaštite zatvorenika	12
6. Suradnja različitih sustava u okviru poslijepenalne zaštite	15
6.1. Suradnja zatvorskog i probacijskog sustava	15
6.2. Sustav socijalne skrbi	17
6.3. Nevladine organizacije	20
7. Problemi i izazovi zatvorenika prilikom izlaska	22
7.1. Rad i zapošljavanje bivših zatvorenika	24
7.2. Zapošljavanje uz pomoć Hrvatskog zavoda za zapošljavanje (HZZ)	27
7.3. Smještaj bivših zatvorenika	28
8. Prikaz istraživanja o informiranosti zatvorenika o mogućnostima poslijepenalne zaštite nakon izlaska iz penalne ustanove	31
8.1. Istraživanje o upoznatosti zatvorenika o socijalnim uslugama nakon izlaska iz zatvora (1971)	31
8.2. Istraživanje o poslijepenalnoj zaštiti u Republici Češkoj	34
9. Prijedlog nacrt istraživanja Informiranost zatvorenika o mogućnostima poslijepenalne zaštite	37
9.1. Analiza problema.....	38
9.2. Cilj, problemi i hipoteze istraživanja.....	39
9.3. Metodologija.....	40
9.3.1. Uzorak ispitanika.....	40
9.3.2. Mjerni instrumenti.....	40
9.3.3. Način prikupljanja i obrade podataka.....	41
9.4. Pretpostavljeni rezultati istraživanja.....	42
10. Zaključak	44
11. Literatura	45
12. Prilog	52

1. Uvod

Povratak zatvorenika u zajednicu predstavlja izazov za same zatvorenike, a i za zajednicu u koju se oni vraćaju. Kako bi povratak bio što uspješniji, zatvorenike se od prvog dana boravka u zatvoru ili kaznionici nastoji pripremiti za otpust. Razvojem rehabilitacijskog pristupa unutar zatvorskog sustava koji je bio popraćen pokretima „Što funkcionira“ (eng. *What works?*) i „Ništa ne funkcionira“ (eng. *Nothing works*) postavljeni su temelji za tretmanske programe prilikom izvršavanja kazne zatvora te za programe i usluge podrške otpuštenim zatvorenicima (James, 2015; Butorac i sur., 2017; Maloić, 2020; prema Maloić i Jandrić Nišević, 2020). Svi postupci koji se odnose prema otpuštenoj osobi s ciljem pozitivne socijalne adaptacije od strane institucija i nevladinih organizacija spadaju u poslijepenalnu zaštitu zatvorenika (Jandrić Nišević, 2020).

Ulaganje u poslijepenalnu zaštitu od strane države ukazuje se kao najbolja investicija kako bi se smanjio kriminalni povrat, a autori (Travis i sur., 2001; Latessa i Lovenkamp, 2006; prema Maloić, 2020) se slažu da je jedino poslijepenalna zaštita usmjerena na dugoročnu reintegraciju i zaštitu društva. U poslijepenalnoj zaštiti zatvorenika unutar Republike Hrvatske sudjeluju četiri sustava čija je suradnja neophodna za uspješnu resocijalizaciju: zatvorski i probacijski sustav, sustav socijalne skrbi te nevladine organizacije. Svaki sustav, u okviru svog djelovanja, nastoji pravodobno i kvalitetno pomoći zatvorenicima kako bi se uspješno reintegrirali u zajednicu. Unatoč naporima sustava, zatvorenici se i dalje suočavaju s izazovima koji im neomogućavaju potpunu reintegraciju u zajednicu, a u ovom radu naglašeni su problemi smještaja i zapošljavanja bivših zatvorenika. Kako bi zatvorenici mogli iskoristiti sve usluge koje im se nude u sklopu poslijepenalne zaštite, potrebno ih je kvalitetno informirati o pravima i mogućnostima koje imaju na raspolaganju.

Cilj rada je prikazati mogućnosti poslijepenalne zaštite s naglaskom na suradnju sustava, probleme i izazove s kojima se susreću zatvorenici te predstaviti prijedlog nacrtu istraživanja *Informiranosti zatvorenika o mogućnostima poslijepenalne zaštite*. Provedbom nacrtu istraživanja ispitala bi se informiranost zatvorenika o mogućnostima poslijepenalne zaštite nakon izlaska iz kaznionice ili zatvora na području Grada Zagreba, Zagrebačke županije te Krapinsko-zagorske županije koje spadaju u djelokrug Probacijskog ureda Zagreb I i II. Svrha predloženog nacrtu je ponuditi

prijedlog znanstvenog istraživanja koje bi bilo potrebno provesti u cilju dobivanja uvida u informiranost zatvorenika o mogućnostima poslijepenalne zaštite kako bi se, u konačnici, unaprijedila kvaliteta i organizacija ovog područja u Republici Hrvatskoj.

2. Pojam poslijepenalne zaštite

U većini suvremenih sustava izvršavanja kazne zatvora prevladava rehabilitacijski pristup kojim se ne isključuje i ne umanjuje odgovornost pojedinica (Maloić i Jandrić Nišević, 2020). Naglašava se nužnost djelovanja na motivaciju za promjenom i odgovornost društva za dostupne intervencije i usluge koje su potrebne zatvorenicima kako bi se poboljšala njihova socijalna reintegracija (Bonta i Andrews, 2012; Decarpes i Durnescu, 2014; Durnescu, 2011; James, 2018; prema Maloić i Jandrić Nišević, 2020). Poslijepenalna zaštita nameće se kao jedan od važnijih čimbenika koji utječu na kriminalni povrat bivših zatvorenike, a samim time i na njihovu resocijalizaciju.

U stranoj literaturi kao pojam poslijepenalne zaštite koriste se termini *resettlement* i *prisoner re-entry*. Dunken i sur. (2019) opisuju *prisoner re-entry* kao učestaliji pojam u Sjedinjenim Američkim Državama koji opisuje trenutak otpusta zatvorenika, dok je pojam *resettlement* više usmjeren na glavni cilj poslijepenalne zaštite, a to je rehabilitacija zatvorenika. Oba pojma obuhvaćaju intervencije koje se poduzimaju kako bi se preveniralo ponovno počinjenja kaznenog djela (Maloić, 2020). Maruna (2006; prema Maloić, 2020) konstatira da pojam *re-entry* svatko može interpretirati na svoj način budući da u doslovnom prijevodu znači kretanje osobe iz situacije u situaciju. U svom radu Taxman (2004) pojam *re-entry* označava kao tranziciju zatvorenika iz zatvora u društvo te stavlja naglasak na potrebe preživljavanja (npr. hrana, stanovanje) i potrebu za razvoj vještina (npr. pismenost, radno osposobljavanje). Kao ciljeve *re-entry* procesa naglašava sigurnost u društvu osiguravanjem usluga bivšim zatvorenicima koji smanjuju recidivizam i doprinose reintegraciji u zajednicu (Taxman, 2004; prema Maloić, 2020).

U okviru Europskih probacijskih pravila, Vijeće Europe (2010) uz pojam *resettlement* razlikuje i pojam *aftercare*. *Resettlement* započinje s početkom izvršavanja kazne zatvora, te podrazumijeva pozitivnu reintegraciju zatvorenika u društvo u razdoblju uvjetnog otpusta. Razlikuje se od pojma *aftercare* koji se odnosi na naknadnu brigu, odnosno na reintegraciju zatvorenika koji su pušteni na slobodu, bez obveze uvjetnog otpusta. Pojam *aftercare*, Fox i sur. (2005; prema Maloić, 2020) objašnjavaju kao paket podrške koji dočeka zatvorenika nakon što završi svoj tretmanski program u zatvoru ili kaznonici te prilikom povratka u zajednicu. U svojem radu Decarpes i Durnescu (2014) koriste pojam *resettlement* opisujući ga kao „proces reintegracije u zajednicu na pozitivan i kontroliran način“ (Mead, 2007:268, prema Decarpes i Durnescu, 2014). Ističu da je pojam moralno neutralniji u usporedbi sa starim terminima kao što je *aftercare*. Smatraju da *resettlement*

pokriva sve programa i intervencije koje se provode unutar ili izvan sustava s ciljem pomoći bivšem zatvoreniku u procesu resocijalizacije, što je proces na više razina koji se suočava sa bezbroj prepreka.

U slovenskoj literaturi, Vidmar (2016) navodi da je cilj *postpenalne pomoći* omogućiti kažnjenoj osobi da se prilikom izlaska iz zatvora lakše integrira u socijalno okruženje, što većini predstavlja strah i nelagodu. U Federaciji BiH, Mahmutović i Hasanbegović (2007; prema Maloić, 2020) koriste termin *postpenalna pomoć* koju dijele na (1) unutarnju pomoć-neposrednu pripremu za otpust zatvorenika iz ustanove te (2) vanjsku pomoć-koja se pruža nakon izlaska iz ustanove. Vanjsku *postpenalnu pomoć* opisuju kao pomoć otpuštenim zatvorenicima kroz davanje moralne podrške u svrhu učinkovitijeg nošenja sa izazovima te izjegavanja kriminalnog povrata (Petrović i Jovašević, 2006; Mahmutović i Hasanbegović, 2007; prema Maloić, 2020). U praksi, kako navode Stevanović, Petrović, Međedović i Vujičić (2018) *postpenalna pomoć* se ostvaruje samo kada osuđenik nema osiguran prihvata u smislu mjesta stanovanja, a kada je riječ o drugim područjima života, kao što je zapošljavanje, ona ne funkcionira, što upućuje na potrebu unapređenja *postpenalne pomoći*.

U hrvatskoj literaturi koriste se termini *poslijepenalna zaštita*, *poslijepenalni tretman* i *poslijepenalna pomoć* (Jandrić Nišević, 2020). Poslijepenalna zaštita smatra se najširim pojmom jer obuhvaća sve postupke nadležnih institucija, kao i postupke izvan institucije nakon što je osoba otpuštena s ciljem pozitivne socijalne adaptacije. Poslijepenalni tretman odnosi se na institucionalizirane postupke koji uključuju stručne postupke usmjerene na pozitivne rezultate osobe u instituciji, a poslijepenalna pomoć je pojam koji se koristi, u najužem smislu, za postupke kojima se nastoje riješiti potrebe i problemi koji su nastali zbog izdržavanja kazne (Jandrić Nišević, 2020). Koller-Trbović i Miroslavljević (2005) koriste termin *posttretman* kojim sadržaje dijele na materijalne i nematerijalne vrste pomoći, brige i zaštite, dok Perevišić i Leko (1988; prema Maloić, 2020) koriste pojam *postinstitucijske zaštite* za koju smatraju da treba započeti već u penalnoj ustanovi, dakle od početka izdržavanja kazne zatvora, a obuhvaća pripremu za otpust, otpust i prihvata te vanjsku pomoć i tretman. Na našem području, pojmovo pitanje nije u potpunosti riješeno, no neovisno o pojmovima koji se koriste, autori se slažu da se radi o pomoći zatvoreniku tijekom izdržavanja kazne zatvora te prilikom izlaska iz ustanove, što podupire rehabilitacijski pristup u našem sustavu (Maloić, 2020).

3. Razvoj rehabilitacijskog pristupa

Koncept tretmana počinitelja kaznenih djela dobiva istaknutu poziciju nakon 2. svjetskog rata, kada temeljni cilj postaje rehabilitacija, kroz individualizirani tretman koji se određuje nakon ispitivanja ličnosti prijestupnika (Mejovšek, 2002). Postupanje sa zatvorenicima sa ciljem reformacije i njihove društvene rehabilitacije, usvojeno je 1966. godine Međunarodnim paktom o građanskim i političkim pravilima koji su potpisale zemlje članice Ujedinjenih naroda (Ujedinjeni Narodi, 1966). 1974. godine započinje takozvana revolucija u konceptu tretmana zatvorenika, potaknuta radom Roberta Martinsona „Što funkcionira-pitanja i odgovori o reformi zatvora“ (eng. *What works?- questions and answers about prison reform*) gdje stručnjaci počinju preispitivati učinkovost rehabilitacijskih programa i je li potrebno vraćanje na retributivni model izdržavanja kazne sa kažnjavanjem kao glavnom svrhom (Mejovšek, 2002).

U svom radu, Martinson (1974; prema Cullen i Gendreau, 2001) evaluira 231 program te zaključuje da rehabilitacijski pristup nema utjecaj na recidivizam, što je konačno rezultiralo i pokretom „Ništa ne funkcionira“ (eng. *Nothing works*). Mejovšek (2002) naglašava da Martinson u svojoj meta-analizi nije uključio kognitivno-bihevioralne i multimodale programe tretmana koji se kasnije pokazali najučinkovitijima u radu sa zatvorenicima, što je ujedno i velika kritika za njegov rad. Kasnije provedena istraživanja u sklopu pokreta „Što funkcionira?“ (eng. *What works?*) potvrđuju učinkovitost rehabilitacijskih programa, a da bi se smanjio kriminalni povratak, ističu se programi tijekom izvršavanja kazne zatvora s naglaskom na tretman te programi i usluge podrške otpuštenim zatvorenicima koji su u procesu socijalne integracije (James, 2015; Butorac i sur., 2017; Maloić, 2020; prema Maloić i Jandrić Nišević, 2020).

Kako bi bivši zatvorenici postigli uspješnu reintegraciju u zajednicu, nije dovoljan samo tretman u sklopu zatvorske kazne, već pomoć i podrška prilikom izlaska iz zatvora ili kaznionice kako bi se minimalizirao kriminalni povratak. Otpustom sa izdržavanja kazne zatvora, McNeill (2012; prema Dunkel i sur., 2018) navodi četiri dimenzije rehabilitacije i socijalne reintegracije: (1) dimenzija osobne promjene i (2) moralne rehabilitacije te (3) socijalna i (4) pravna dimenzija. Smatra da su samo dimenzije osobne promjene i moralne rehabilitacije odgovornost počinitelja, a socijalna i pravna dimenzija su odgovornost društva. Dunkel i sur. (2018) ističu da rehabilitacijski programi koji sadrže organiziranu i strukturiranu pripremu za otpust imaju manji postotak kriminalnog

povrata, a veću vjerojatnost socijalne reintegracije. Zaključno, pokret „Što funkcionira?“ prodomio je razvoju evaluiranih modela rehabilitacije i uspješne socijalne integracije.

3.1. Modeli i programi poslijepenalne zaštite

RNR-model¹ (eng. *Risk-Need-Responsivity*) leži na teoriji kognitivnog i socijalnog učenja kriminalnog ponašanja (Andrews i Bonta, 2006; prema Andrews i Bonta, 2007). Tri načela na kojima počiva ovaj model su: (1) načelo rizika- kriminalno ponašanje se može predvidjeti i tretman se treba usmjeriti na osobe sa najvišim rizikom, (2) potreba- naglasak na kriminogene potrebe iz kojih proizlaze tretmanski ciljevi, (3) responzivnosti- uvažavanje čimbenika responzivnosti koji se odnose na osobna obilježja počinitelja i kontekstualna obilježja (Clark, 2005; Bourgon i Bonta, 2014; prema Maloić, 2016). Ovim modelom se smatra da je kriminalno ponašanje moguće predvidjeti te da postoje rizični čimbenici (npr. životni događaji koji pridonose razvoju nekog poremećaja) koje je moguće prepoznati i djelovati na njih (Wilson i Rolleston, 2004; Ricijaš, 2009a; Cullen, 2012; prema Maloić, 2016). Model je kritiziran zbog premalog naglaska na zaštitne čimbenike i snage počinitelja, a prevelikog naglaska na same rizike i kriminogene potrebe (Canton, 2011,93; prema Maloić, 2016). Unatoč kritikama, RNR- model jedan je od prvih modela koji je omogućio razvoj procjene rizika počinitelja, a samim time i otvorio mogućnost za razvoj programa i modela poslijepenalne zaštite kojima je cilj smanjenje kriminalnog povrata i uspješna resocijalizacija.

Model koji se razvio kao odgovor na RNR-model je GLM-model² (eng. *Good Lives Model of Offender Rehabilitation*) koji pretpostavlja da dolazi do kriminalnog ponašanja zbog manjka pozitivnih resursa, vanjskih i unutarnjih, koji su potrebni za ostvarenje vlastitih vrijednosti (Maloić i Rajić, 2012). Glavna pretpostavka je da svi ljudi, a i počinitelji kaznenih djela, vrednuju primarne vrijednosti koje su prema GLM modelu: (1) život, (2) znanje, (3) hobiji i rekreacija, (4) posao, (5) djelovanje, (6) unutarnji mir, (7) odnosi, (8) zajednica, (9) duhovnost, (10) zadovoljstvo i (11) kreativnost (Maloić i Rajić, 2012). Kao odgovor na neuspjele pokušaje da se ostvare te vrijednosti dolazi do kriminalnog ponašanja, a cilj prilikom rehabilitacije je osposobiti zatvorenike sa znanjima, vještinama i resursima kako bi zadovoljili vrijednosti na socijalno prikladan način

¹ Model kriminogenih rizika i potreba

² Model dobrih života

(Maloić i Mažar, 2014). McNeil (2009; prema Maloić i Rajić, 2012) smatra da do promjena kod zatvorenika može doći ako se usmjere na tri područja: (1) motivaciju, (2) osobne kapacitete te (3) prilike. Pri svakom od tih područja, stručnjak usmjerava korisnika kako koristiti svoje resurse s ciljem osobnog razvoja. Za razliku od RNR-model, GLM-model se fokusira na snage i resurse koje posjeduje zatvorenik kako bi se utjecalo na njegov pozitivan razvoj, a time i smanjilo kriminalno ponašanje.

Kako bi rehabilitacija zatvorenika u potpunosti bila uspješna, potrebno se osvrnuti i na njihove snage koje mogu utjecati na socijalno poželjno ponašanje i pomoć zajednice koja takvo ponašanje potiče. Noviji modeli poslijepenalne zaštite ne stavljaju samo naglasak na rizike i kriminogene potrebe, već i na snage i mogućnosti zatvorenika koliko i na pomoć i zaštitu zajednice. Programi se baziraju na dinamičnim rizičnim faktorima koji su povezani sa recidivizom, potrebama zatvorenika i izazovima s kojima se susreću prilikom izlaska (Griffiths i sur., 2007).

Griffith i sur. (2007) navode da postoje tri tipa programa reintegracije: (1) institucionalni programi koji se provode unutar institucije, a neke mogu provoditi i civilne organizacije, (2) prijelazni programi koji se temelje na nadzoru te (3) tranzicijski programi. Programi temeljeni na nadzoru usmjereni su na nadzor počinitelja u zajednici nakon izlaska iz zatvora, a razlikuju četiri modela koji se temelje na:

- 1) riziku- počinitelji su opasni i treba ih kontrolirati
- 2) potrebama-fokus je na kriminogenim potreba pomoću kojih se stvara adekvatan tretman,
- 3) kombinaciji rizika i potreba
- 4) snagama- počinitelj je resurs za svoj život i za zajednicu (Griffiths i sur., 2007).

Model koji se temelji na snagama bivšem zatvoreniku pruža mogućnost da se svojim resursima i snagama iskupi zajednici, pokazujući svoje vrijednosti i potencijal, a za uzvrat bude destigmatiziran (Maruna i LeBel, 2002; prema Griffiths i sur., 2007).

Taxman i sur. (2003; prema Taxman, 2004) poslijepenalnu zaštitu smatraju procesom koji se sastoji od tri faze: (1) institucionalne, (2) strukturalne te (3) integracijske faze. U svakoj toj fazi, postoje više modela prema ulozi koju ima otpušteni zatvorenik:

- 1) prema prvom modelu, zatvorenik je aktivni primatelj usluga koje su državne službe (sud ili probacijska služba) procijenile kao važne na temelju procjene krimonogenih rizika i potreba u svrhu zaštite zajednice,
- 2) u drugom modelu, zatvorenik je aktivni sudionik koji sudjeluje u procesu procjene rizika, potreba i čimbenika koji utječu na kriminalno ponašanje, a smatra ga se odgovornim za vlastiti proces reintegracije,
- 3) i prema trećem modelu, sve ovisi o dobrovoljnosti zatvorenika hoće ili neće tražiti usluge i programe koje mu se nude (Taxman, 2004; Maloić i Jandrić Nišević, 2020; prema Jandrić Nišević, 2020).

James (2015) navodi da programi koji su se dokazali učinkovita dijele iste elemente, neovisno o tome na što su usredotočeni. Zajednički elementi tih programa su:

- 1) započinju za vrijeme boravka u instituciji, no održavaju se u zajednici
- 2) intenzivni su i traju najmanje 6 mjeseci
- 3) usluge su fokusirane na pojedince sa visokim rizikom recidivizma, a koji su utvrđeni korištenjem klasifikacije procjene rizika
- 4) ako se radi o programima liječenja, koristi se kognitivno-biheviorani pristup u kojem se usklađuje program sa karakteristikama počinitelja.

Seitera i Kadela (2003; prema Maloić i sur., 2015) u svom istraživanju su istaknuli da su za uspješnu resocijalizaciju djelotvorni programi koji su usmjereni na stjecanje radnih vještina, programi koji omogućavaju rad izvan zatvora i programi liječenja ovisnosti. Također, naglasak se stavlja i na obrazovne programe koji ne utječu direktno na recidivizam, ali zato utječu na zapošljavanje koje može biti zaštitni čimbenik (Maloić i sur., 2015). Istraživanja fokusirana na recidivizam su pokazala da je najbolje da se bivši zatvorenici uključe u programe poslijepenalne zaštite tijekom prve godine nakon izlaska, kada je najveća vjerojatnost za recidivizam (James, 2015). S time se slažu i Duncan i sur. (2019) koji navode da je rizik od recidivizma najviši odmah prilikom izlaska iz zatvora ili kaznionice, a većina kriminalnog povrata dogodi se u roku od godine dana nakon izlaska, što je dokaz da reintegracija ne može biti postignuta samo tretmanskim radom u zatvoru, već su potrebni i programi poslijepenalne zaštite.

4. Značaj poslijepenalne zaštite za kriminalni povratak

Recidivizam ili kriminalni povratak je širok pojam koji se odnosi na povratak u kriminalno ponašanje, a može podrazumijevati ponovno uhićenje, osudu ili zatvaranje (Butorac i sur., 2017). Mjera recidivizma najčešći je pokazatelj uspješnosti rehabilitacijski programa i tretmana, pa ne čudi činjenica da je većina istraživanja usredotočena na metode i programe kojima se minimalizira povratak. Pojavom problema prenapučenosti zatvorskog sustava i razvojem rehabilitacijskog pristupa, razvile su se mjere prijevremenog otpusta, uvjetnog otpust te alternativne mjere koje se provode u zajednici tako da je izlazak zatvorenika na slobodu neizbježan. Travis i Visher (2005; prema Petersilia, 2004) navode da će svi zatvorenici, osim onih koji ne umru u zatvoru, izaći na slobodu. Budući da će većina zatvorenika jednom izaći, postoji potreba za ulaganjem u poslijepenalnu zaštitu kako bi se smanjio kriminalni povratak.

Prevenција kriminalnog povrata veliki je izazov za cijelo društvo, nadilazi okvir kaznene politike i zahjeva reakciju društva (Stevanović i Igrački, 2011). Recidivizam je veliki problem većine država uz ozbiljan problem prenapučenosti zatvorskog sustava i tendencije širenja kriminaliteta, što za posljedicu može imati pribjegavanje jednostavnim i ostrim rješenjima, kao što su visoke kazne zatvora (Stevanović i Igrački, 2011). Ignjatović (2017) spominje pojam *kazneni populizam* kojim se opisuje miješanje politike i pojedinca u reakciju kriminaliteta kojom se samo skupljaju politički bodovi te često rezultiraju strožim i dužim kaznama koje nemaju učinak na smanjenje kriminaliteta, a time i na smanjenje recidivizma.

S druge strane, Maloić (2020) navodi da je uključenost države u prevenciju kriminalnog povrata važna, no ne kroz strože kažnjavanje, već ulaganjem u poslijepenalnu zaštitu. Učinkovita i kvalitetna poslijepenalna zaštita pozitivno utječe na kriminalni povratak kojim se mogu spriječiti ponovna zatvaranja počinitelja, a time i nove žrtve (MacDonald i sur., 2013; prema Maloić, 2020). Najbolja prevencija kriminalnog povrata jest ulaganje u mjere kojima se osigurava učinkovita reintegracija zatvorenika te bi svaka strategija prevencije trebala uključivati i problem recidivizma (United Nations Office on Drugs and Crime, 2012; prema Maloić, 2020) Budući da je svako kazneno djelo trošak za državu, ne ulaganje u prevenciju kriminalnog povrata kroz mjere rehabilitacije i resocijalizacije, može biti skuplji ishod za državu. Također, ne smije se zanemariti zaštita zajednice i žrtvi kaznenih djela, a Raynor i Robinson (2009; prema Maloić i sur., 2015)

ističu da je upravo rehabilitacija najbolja zaštita za poznate i potencijalne žrtve, te se tako najbolje doprinosi zaštiti zajednice.

Petersilia (2004; prema Maloić, 2020) navodi da je za poslijepenalnu zaštitu važno kako zatvorenici provode vrijeme tijekom izvršavanja kazne zatvora jer priprema za otpust započinje još u zatvoru. Također, naglašava da su aktivnosti vezane uz otpust koje se temelje na nadzoru i praćenju zatvorenika neučinkovite, te su takve mjere dovele do najveće stope zatvaranja i recidivizma u Sjedinjenim Američkim Državama. Stevanović i sur. (2018) proveli su istraživanje u Republici Srbiji o utjecaju stručnog osposobljavanja na kriminalni povrat. Kriminalni povrat se u njihovom istraživanju odnosi na osobe koje su nakon izaska iz zatvora, ponovno počinile kazneno djelo zbog kojeg su opet osuđeni na kaznu zatvora. Istraživanje se provodilo u Kazneno-popravnom domu u Srijemskoj Mitrovici, Požarevcu i Nišu, a uzorak su činile kriterijska grupa zatvorenika koja je prošla program obuke „Podrška stručnom obrazovanju i obuci u zatvorskim ustanovama u Srbiji“ i kontrolna skupina. Što se tiče recidivizma, rezultati si pokazali da su obje grupe imale isti postotak kriminalnog povrata (18,4%). Autori su zaključili su da sama stručna obuka nije dovoljna za prevenciju kriminalnog povrata, ali je dobra podloga za poslijepenalnu pomoć s kojom treba započeti još za vrijeme izvršavanja kazne kako bi se osuđenici lakše pripremili za život na slobodi. Obrazovni programi su nužni i učinkoviti kako bi se lakše pronašlo zaposlenje, no Listwan, Cullen i Latessa (2006; prema Maloić i sur., 2015) naglašavaju da će im učinkovitost biti smanjena ako se sa zatvorenicima ne radi i na razumijevanju posljedica svojeg ponašanja.

Koller-Trbović i Mirosavljević (2005) u svom radu, fokusirane su na posttretman maloljetnika koje izlaze iz institucija, no njihovi prijedlozi i opažanja mogu se primijeniti i na poslijepenalnu zaštitu odraslih počinitelja kaznenih djela. Autorice navode da je za uspješan posttretman nužna suradnja svih sektora i institucija koje su na raspolaganju, a osnovna mjera uspješnosti posttretmana su recidivizam, pozitivan razvoj, zaposlenost, nekriminalno ponašnje i poboljšanje odnosa u obitelji. Također, navode kako je posttretman najslabija karika u lancu interventnih mjera, a Altschuler i Armstrong (1994a, 1994b; prema Koller-Trbović i Mirosavljević, 2005) ističu rezultate istraživanja koji su pokazali da tretman unutar institucije nema vrijednosti ako se ne provode aktivnosti koje su važne za svakodnevni život u zajednici. Iako maloljetnici spadaju u posebnu kategoriju korisnika, principi posttretmana koji se odnose na njih isti su i za odrasle

počinitelje kaznenih djela; svima je potrebna pomoć i usmjeravanje nakon izlaska iz institucije kako bi njihova socijalna reintegracija bila što uspješnija.

Ulaganje u poslijepenalnu zaštitu pokazuje se kao najbolja investicija kako bi se smanjio kriminalni povrat, a kako bi ona bila uspješna, potrebno je mnogo ulaganja i truda od strane državnih institucija, nevladinih organizacija, a i zajednice u koju se zatvorenik vraća. Plant (2015) navodi da je važno osigurati prikladan tretman u zajednici jer je prilikom izlaska bivši zatvorenik u opasnosti od recidivizma, a samim tim ugrožava i zajednicu. Mnogi autori (Travis i sur., 2001; Latessa i Lovenkamp, 2006; prema Maloić, 2020) se slažu da je jedino poslijepenalna zaštita usmjerena na dugoročnu reintegraciju i zaštitu društva, te se ulaganjem u nju smanjuje rizik od kriminalnog povrata i povećava sigurnost zajednice (Serin i sur., 2010; prema Maloić, 2020).

5. Zakonski okvir poslijepenalne zaštite zatvorenika

Zakonom o izvršavanju kazne zatvora (NN 14/21, čl.3) svrha izvršavanja kazne zatvora je osposobljavanje osobe koja se nalazi na izdržavanju kako bi živjela na slobodi u skladu sa zakonom i društvenim pravilima, uz poštovanje dostojanstva i čovječno postupanja, s naglaskom na zaštitu zajednice. Hrvatski zakonodavni okvir usklađen je s Europskim zatvorskim pravilima (Vijeće Europe, 2006) i Standardnim minimalnim pravilima Ujedinjenih naroda za postupanje sa zatvorenicima tzv. Mandelina prava (Ujedinjeni Narodi, 2016) kojima se naglašava važnost reintegracije zatvorenika u društvo (Penić, 2021). Kao cilj hrvatskog zatvorskog sustava, naglašava se rehabilitacijski pristup tijekom izvršavanja kazne zatvora, u uvjetima što sličnijim stvarnim životnim okolnostima kako bi razvijali odgovornost, nadoknadili štetu počinjenim kaznenim djelom, te se vratili u društvo kao produktivni članovi (Penić, 2021). Prema Europskim zatvorskim pravilima (Vijeće Europe, 2006) zatvorenicima će se prije otpuštanja na slobodu pomoći postupcima i posebnim programima kako bi im se omogućio prijelaz iz života u zatvoru na život na slobodi u skladu sa zakonom.

U Republici Hrvatskoj poslijepenalna zaštita, u terminu *pripreme prihvata poslije opusta* bila je propisana Zakonom o probaciji³ (NN 153/09) iz 2009. godine (Maloić, 2020). Prema Zakonu (NN 153/09) ured za probaciju pomagao je otpuštenim zatvornicima oko smještaja, pronalaska posla te oko pripreme žrtve, oštećenika ili obitelji žrtve za izlazak zatvorenika. Donošenjem novog Zakona (NN 143/12) 2013. godine nakon velike gospodarske krize, poslovi poslijepenalne zaštite više nisu bili propisani Zakonom (Maloić i Brkić, 2019), a također u najnovijem Zakonu (NN 99/18) ti poslovi se ne spominju kao zadaće probacijskih službenika. Unatoč ne direktnoj propisanosti poslijepenalne zaštite Zakonom o probaciji, brojni poslovi koji rade probacijski službenici mogli bi se opisati kao poslijepenalna zaštita zatvorenika. Već u 2. članku Zakona (NN 99/18) stavlja se naglasak na zaštitu zajednice od počinitelja kaznenih djela, resocijalizaciju i reintegraciju u društvo. Također, ured za probaciju spominje se i u Zakonu o izvršavanju kazne zatvora (NN 14/21) prema kojem su probacijski službenici uključeni u poslove pripreme prihvata zatvorenika nakon otpusta. Prvi zadatak probacijskog službenika jest izrada pojedinačnog programa postupanja (NN 99/18) te procjena kriminogenog rizika i tretmanskih potreba (NN 99/18) kojima

³ Dalje u tekstu: Zakon

se pokušava pomoću dostupne dokumentacije i razgovora sa bivšim osuđenikom, kreirati program u kojem će mu u skladu s mogućnostima zajednice i njegovim osobnim snagama omogućiti povratak u društvo na što jednostavniji i bezbolniji način, i tako osigurati njegovu resocijalizaciju i reintegraciju u društvo. Unatoč ne definiranosti poslijepenalne zaštite u Zakonu o probaciji (NN 99/18) primjećuje se da probacijski skužbenici rade posao koju uvelike uključuje postupke koje stručnjaci (Jandrić Nišević, 2020) smatraju glavnim ciljevima poslijepenalne zaštite, a to je pozitivna socijalna adaptacija.

U okviru Zakona o izvršavanju kazne zatvora⁴ (NN 14/21) poslijepenalna zaštita opisana je u sklopu članka 177. *Priprema za otpust zatvorenika i otpuštanje*. Dolaskom na izvršavanje kazne zatvora, započinje i priprema za otpust zatvorenika koja se sastavni dio pojedinačnog programa. Početak pripreme za otpust dolaskom na izvršavanje kazne zatvora u skladu je sa Europskim zatvorskim pravilima (Vijeće Europe, 2006) gdje se propisuje što raniji početak rada sa zatvorenikom i rad na njegovom pojedinačnom programu koji uključuje i strategiju pripreme za njegovo otpuštanje. Svi programi tretmana, edukacijski programi i radionice, rad te korištenje slobodnog vremena spadaju u pripremu za otpust zatvorenika kako bi se zatvorenici što bolje pripremili i prilagodili za život na slobodi (Markač, 2016). Priprema se intenzivira tri mjeseca prije izlaska tako da se zatvorenik uključi u pojedinačni ili skupni savjetodavni rad. Poseban naglasak je na održavanju i unapređivanju odnosa zatvorenika i njihovih obitelji (Ujedinjeni Narodi, 2016). Zatvorenika se upoznaje s pravima i obvezama koje ima nakon izvršavanja kazne, s pravima koje može iskoristiti u sklopu Centra za socijalnu skrb te ga se savjetuje za aktivno traženje posla nakon izlaska. Prema ZIKZ-u (NN 14/21, čl.177) priprema za otpust, može uključivati prema potrebi i poduzimanje mjera radi organiziranja smještaja i prehrane, liječenja, rješavanja prebivališta odnosno boravišta. Prilikom otpuštanja, kaznionica ili zatvora mora pomoći ukoliko otpuštena osoba nema financijskih sredstava za putnu kartu do mjesta prebivališta, ukoliko osoba nema odgovarajuću odjeću daje joj se odjeća ili financijska sredstava za kupnju nove odjeće, a ako osoba zbog bolesti nije sposobna za putovanje do mjesta prebivališta, zatvor odnosno kaznionica, mora organizirati prijevoz do mjesta prebivališta (NN 14/21, čl. 179). O otpustu mora biti obaviješten i nadležni probacijski ured kojem se i dostavlja izvješće o tijeku izvršavanja kazne zatvora (NN

⁴ Dalje u tekstu: ZIKZ

14/21, čl.180). Navedeni međunarodni standardi (Mandelina prava⁵, EZP⁶, EPP⁷), kao i hrvatski Zakoni (NN 14/21⁸, NN 99/18⁹), naglašavaju važnost strukturiranja i izrade pojedinačnog programa izvršavanja kazne zatvora koji ima važnu ulogu u pripremi za otpust i u planiranju rehabilitacijskih aktivnost, a planiranje prijelaza iz zatvora u život u zajednici zahtjeva predvidljivost i transparentnost (Dunkel i Weber, 2018).

⁵ Standardnim minimalnim pravilima Ujedinjenih naroda za postupanje sa zatvorenicima (Ujedinjeni narodi, 2016)

⁶ Europska zatvorska pravila (Vijeće Europe, 2006)

⁷ Europska probacijska pravila (Vijeće Europe, 2010)

⁸ Zakon o izvršavanju kazne zatvora

⁹ Zakon o probaciji

6. Suradnja različitih sustava u okviru poslijepenalne zaštite

Prema Europskim zatvorskim pravilima (Vijeće Europe, 2006) zatvorski sustav mora blisko surađivati sa službama i agencijama koje mogu pomagati i nadzirati otpuštene zatvorenike kako bi im se omogućila lakša prilagodba. Također, prema istim pravilima, svim predstavnicima socijalnih službi mora biti dostupan pristup zatvoru i zatvorenicima kako bi se omogućila što bolja priprema za otpuštanje i planiranje daljnjih aktivnosti na slobodi. U Republici Hrvatskoj, u sklopu pripreme zatvorenika na otpust, važna je suradnja četiri sustava: zatvorski sustav, probacijski sustav, sustav socijalne skrbi te nevladin sektor. U svom istraživanju učinkovitosti suradnje i partnerstva između sustava u borbi protiv kriminaliteta, Berry, Briggs, Erol i van Staden (2011) zaključili su da ni jedan sustav ne može biti odgovoran ili nositi se s problemom kriminaliteta sam, kada se radi o kompleksnosti kriminaliteta i zaštite zajednice. Istraživanjem su identificirali nekoliko glavnih faktora koja su povezana s učinkovitim partnerskim radom, a to su: stručno vodstvo usmjereno na problem, djeljenje podataka, komunikacija, struktura unutar procesa i iskustvo. Maloić i sur. (2015) navode kako je važno da institucije ne djeluju individualno i svatko za sebe, već je potrebna suradnja svih sustava koji su uključeni u proces izvršavanja kazne zatvora i resocijalizacije.

6.1. Suradnja zatvorskog i probacijskog sustava

Pruin (2018) navodi da bi suradnja zatvorskog i probacijskog sustava u praksi trebala biti najjednostavnija i koordinirana ukoliko spadaju u isti sektor, a to je Ministarstvo pravosuđa. U Hrvatskoj, oba sustava spadaju pod Ministarstvo pravosuđa i uprave, dok su unutar Ministarstva pod Upravom za zatvorski sustav i probaciju te se dijele na Središnji ured za zatvorski sustav i Središnji ured za probaciju. Prema Europskim probacijskim pravilima (Vijeće Europe, 2010) ciljevi probacijskih ureda su smanjenje ponovnog počinjenja kaznenih djela uspostavljanjem pozitivnih odnosa sa osuđenima i zatvorenima, uz potreban nadzor i pomaganje za njihovu uspješno socijalno uključivanje. Maloić i Brkić (2019) navode da su i probacijski i zatvorski sustav usmjereni na rad s počiniteljima kaznenih djela u smjeru prevencije recidivizma i reintegracije počinitelja. Ključni element kazne zatvora jest oduzimanje slobode počinitelju kaznenog djela, no oduzimanjem slobode ne smije se prekinuti i veza pojedinca sa zajednicom, gdje uskače probacijski sustav kao glavna poveznica između počinitelja i zajednice (Maloić i sur., 2015)

Tijekom izdržavanja kazne zatvora, zatvorenik i probacijski službenik ostvaruju prvi kontakt prilikom planiranja i organiziranja izvršavanja uvjetne osude i djelomične uvjetne osude s posebnom obvezom, zaštitnim nadzorom ili sigurnosnom mjerom koju nadzire probacijsko tijelo te prilikom izvršavanja uvjetnog otpusta kojim je izrečen zaštitni nadzor i/ili posebna obveza. Probacijski ured sudjeluje još u aktivnostima vezanim uz izvršavanju prekida kazne zatvora i u nadzoru korištenja pogodnosti izlaska tijekom izvršavanja kazne zatvora (NN 99/18). Maloić, Mažar i Šimpraga (2014; prema Rakić i Maloić, 2021) dijele poslove probacijske službe unutar zatvorskog sustava u dvije skupine:

- 1) rad sa zatvornicima/osuđenima u zajednici tijekom pogodnosti izlaska, prekida izvršavanja kazne zatvora i uvjetnog otpusta
- 2) pravovremena dostava relevantnih i povjerenih informacija sucima izvršenja i kaznionicama tj. zatvorima kod donošenja različitih odluka.

Pri određenju zaštitnog nadzora ili posebnih obaveza, uz uvjetni otpust, zadaća je probacijskog službenika da motivira osuđenika na ponašanje kojim će smanjiti vjerojatnost kriminalnog povrata, usmjeravati ga i pružati podršku u procesu socijalne reintegracije. Sucu izvršenja, probacijski službenik dostavlja već spomenuti pojedinačni program postupanja, za koji mu je potreban kontakt sa osuđenikom, gdje ga se opet, prema potrebi, potiče na pronalazak zaposlenja, uspostavljanje dobrih obiteljskih odnosa te ponašanje u skladu sa zakonskim normama (Rakić i Maloić, 2021). Izvješća koja izrađuju probacijski službenici, glavna su poveznica u kvalitetnoj suradnji između zatvorskog i probacijskog sustava. Prilikom odluke o uvjetnom otpustu ili prekidu kazne zatvora, probacijsko izvješće koje uključuje relevantne informacije o okolnostima u zajednici u koju zatvorenik odlazi, može biti od ključne važnosti. Iako je zatvorski sustav usmjeren na izolaciju počinitelja od društva, pridržavajući se rehabilitacijskih principa, zatvorski sustav nudi niz programa i tretmana koji imaju funkciju socijalne rehabilitacije što kasnije olakšava njihov izlazak iz ustanove. Kako bi ova dva sustava funkcionirala uspješno, potrebno se razviti dobru mrežu komunikacije i utvrditi zajedničke ciljeve. Maloić i sur. (2015) kao zajedničke ciljeve probacijskog i zatvorskog sustava navode:

- 1) ponovno uvođenje počinitelja u društvo,
- 2) osposobljavanje počinitelja za život na slobodi,
- 3) resocijalizacija i reintegracije počinitelja u zajednicu.

Pridržavajući se tih ciljeva, osigurana je dobra suradnja sustava, no ključ suradnje dvaju sustava jest komunikacija, za koju Maloić i sur. (2015) smatraju da je jedna od slabijih karika u radu s počiniteljima kaznenih djela. Navode da komunikacija zatvorskog i probacijskog sustava odvija u dva smjera: (1) razvoj suradnje općenito i (2) suradnja vezano uz rad s pojedinim počiniteljem kaznenog djela. Kako bi se poboljšala suradnja sustava, od 2013. godine u okviru pripreme za uvjetni otpust, zatvorenik se tijekom korištenja pogodnosti može uputiti na razgovor s probacijskim službenikom. Zatvorski i probacijski sustav imaju vlastite resurse koje mogu biti od koristi drugom sustavu kako bi postigli zajedničke ciljeve, koje ne bi mogli postići sami (Maloić i sur., 2015). Unatoč uložnim naporima i istim ciljevima oba sustava, uvijek postoje prepreke koje onemogućuju kvalitetnu suradnju kao što su manjak radnog osoblja popraćen ekonomskom krizom ili prekapacitiranost sustava koje onemogućuju kvalitetno obavljanje posla. Kako bi se prevladale te prepreke, potrebno je naglasiti važnost oba sustava u prevenciji kriminalnog povrata koji se jedino može prevenirati ako oba sustava surađuju i komuniciraju, zajedno sa ostalim sustavima koji imaju bitnu ulogu u socijalnog reintegraciji zatvorenika, a to su centri za socijalnu skrb i nevladine organizacije.

6.2. Sustav socijalne skrbi

Sustav socijalne skrbi nameće se kao važan faktor u poslijepenalnoj zaštiti zatvornika, budući da nudi niz socijalnih usluga koje bivši zatvornici mogu iskoristiti kako bi se olakšala njihova socijalna integracija. Prema važećem Zakonu o socijalnoj skrbi (NN 18/22, 46/22, 119/22) zatvorenici nisu izdvojena kategorija korisnika, a prema podacima Centra za socijalnu skrb Zagreb, velik se broj zatvorenika prilikom izlaska upravo Centru obraća za pomoć (Brozić Perić, i sur., 2017). Povratkom u zajednicu, zatvorenici se susreću s problemima unutar obiteljskog okruženja, nedostatkom materijalnih sredstava, dugovima, ovrhama i nezaposlenošću (Knjižek, Mihalj i Mirčeta, 2017; prema Maloić i Jandrić Nišević, 2020). Iako nisu izdvojena skupina prema Zakonu o socijalnoj skrbi, zatvorenici se spominju u članku 85. Zakona (NN 18/22, 46/22, 119/22) kao korisnici koji nakon izvršenja kazne zatvora imaju pravo na socijalno mentorstvo gdje sa stručnjakom rade na jačanju vlastitih snaga i sposobnosti kako bi uspješnije rješavali nepovoljne životne prilike i time se integrirali u zajednicu. Ostala prava iz sustava socijalne skrbi, bivši zatvorenici ostvaruju prema uvjetima kao i svi građani Republike Hrvatske.

Prema Zakonu o socijalnoj skrbi (NN 18/22, 46/22, 119/22, 71/23) naknade koje mogu iskoristiti bivši zatvorenici su: 1.zajamčena minimalna naknada, 2.naknada za troškove stanovanja, 3.naknada za osobne potrebe, 4.jednokratna naknada, 5. osobna invalidnina, 6. doplatak za pomoć i njegu, 7. status roditelja njegovatelja ili status njegovatelja. Prema Brozić Perić i sur. (2017) bivši zatvorenici se najčešće obraćaju Centru sa zahjevom za jednokratnu naknadu koja se priznaje samcu ili kućanstvu koje zbog podmirenja izvanrednih troškova, nastalih zbog trenutačnih životnih okolnosti, nije u mogućnosti podmiriti osnovne životne potrebe. Ona se može odobriti zbog nabave osnovnih predmeta u kućanstvu ili nužne odjeće i obuće ili radi naknade troškova prijevoza u mjesto prebivalište (NN 18/22, 46/22, 119/22, 71/23). Potreba za jednokratnom naknadom povezana je s problemom nezaposlenošću bivših zatvorenika, što može biti jedna od ključnih prepreka prilikom prilagodbe na život na slobodi. Zbog dugog izostanka iz radnog okruženja, zatvorenici imaju smanjene socijalne vještine te su podložni stigmatizaciji koja im onemogućuje reintegraciju u društvo, a tada se za pomoć okreću nadležnim institucijama te postaju korisnici socijalne pomoći što opet doprinosi njihovoj stigmatizaciji (Brozić Perić i sur., 2017; Denney i sur., 2014; prema Maloić i Jandrić Nišević, 2020).

Socijalne usluge se odnose na aktivnosti kojima je cilj prepoznavanje, sprječavanje i rješavanje problema i poteškoća pojedinaca i obitelji te poboljšanje kvalitete njihova života u zajednici (NN 18/22, 46/22, 119/22, 71/23). One su: 1. prva socijalna usluga, 2. usluga sveobuhvatne procjene i planiranja, 3. savjetovanje, 4. stručna procjena, 5. psihosocijalno savjetovanje, 6. socijalno mentorstvo, 7. obiteljska medijacija, 8. psihosocijalni tretman radi prevencije nasilničkog ponašanja, 9. psihosocijalna podrška, 10. rana razvojna podrška, 11. pomoć pri uključivanju u programe odgoja i redovitog obrazovanja, 12. pomoć u kući, 13. boravak, 14. organizirano stanovanje i 15. smještaj (NN 18/22, 46/22, 119/22, 71/23). Izlaskom iz zatvora ili kaznonice, bivši zatvorenici se susreću s brojim problemima povezanim sa prilagodbom u zajednicu koji utječu na psihološko zdravlje i na odnose unutar obitelji. Brozić Perić i sur. (2017) naglašavaju da bivši zatvorenici često budu neprihvaćeni od strane obitelji te društvene sredine što rezultira problemima unutar obitelji, tako da ne čudi činjenica da im od velike pomoći mogu biti socijalne usluge kao što je savjetovanje, psihosocijalno savjetovanje, psihosocijalna podrška ili obiteljska medijacija. Poseban se naglasak stavlja na već spomenutu uslugu socijalnog mentorstva iz čl. 85. (NN 18/22, 46/22, 119/22, 71/23) gdje se zatvorenici jedino i spominju kao korisnici nakon izvršenja kazne zatvora.

Zatvorenici su od strane probacijskog i zatvorskog sustava upućeni prema centrima za socijalnu skrb s ciljem ostvarivanja prava i usluga, a prema potrebi upućuju se i nevladinim organizacijama koje se bave resocijalizacijom bivših zatvorenika (Jandrić Nišević, 2020). Opet se nameće važnost suradnje između sustava, a Brozić Perić i sur. (2017) u svom radu iznose da prema iskustvu djelatnika Centra za socijalnu skrb Zagreb, zatvorenici i povratnici su samo djelomično informirani i upoznati s pravima i uslugama te im zaposlenici u zatvorskom sustavu ili predstavnici nevladinih organizacija daju pogrešne informacije. Dugi administrativni postupci su također problem s kojim se susreću bivši zatvorenici, uz problem snalaženje prilikom povratka u zajednicu te potrebom za brzim rješavanjem njihovih problema (Maloić i Jandrić Nišević, 2020). Na primjeru Centra za socijalnu skrb Zagreb, Brozić Perić i sur. (2017; prema Maloić i Jandrić Nišević, 2020) ističu ključne izazove poslijepenalne zaštite vezane uz sustav socijalne skrbi:

- 1) dolaskom u Centar bivši zatvorenici nisu u potpunosti upoznati s pravima koja im se mogu pružiti, a često imaju i pogrešne informacije
- 2) većina bivših zatvorenika, kada i traži pomoć, traži novčanu pomoć
- 3) bivši zatvorenici nisu izdvojena kategorija u sustavu socijalne skrbi
- 4) bivšim zatvorenicima nije dostupno organiziranje nekog oblika smještaja, kao ni samostalno stanovanje, već im se nudi samo prihvatilište za beskućnike.

Može se zaključiti da postoji mjesto za napredak u sustavu socijalne skrbi što se tiče rada s bivšim zatvorenicima i povratnicima. Sustav socijalne skrbi ima veliku ulogu u pomoći bivšim zatvorenicima, ali naglasak se opet stavlja na suradnju između sustava jer ni jedan sustav ne može preuzeti sam tako veliku odgovornost kao što je reintegracija zatvorenika u društvo. Suradnja stručnih zaposlenika u Centrima i zatvorskom sustavu treba biti kontinuirana i planirana kako bi se pravovremeno informirali korisnici o njihovim pravima te socijalnim uslugama (Brozić Perić i sur., 2017). Budući da i sustav socijalne skrbi, kao i zatvorski i probacijski sustav, spada u državne ustanove koje se često suočavaju sa manjkom radne snage, prekapacitiranošću korisnika i manjkom resursa, u posljednje vrijeme veliku ulogu u resocijalizaciji zatvorenika ima nevladin sektor.

6.3. Nevladine organizacije

Civilno društvo karakteristika je modernog demokratskog društva, čijim razvojem dolazi i do razvoja nevladinih organizacija (NVO) koje karakterizira neovisnost od strane države, neprofitabilnost i dobrovoljnost, a djeluju u obliku udruga, zaklada, ustanova itd. (Bušić, 2012). U poslijepenalnoj zaštiti zatvorenika, nevladine organizacije djeluju kao nadopuna državnom sektoru, pružajući bivšim zatvorenicima usluge i podršku koje državni sektor ne može. U svom radu Hedderman i Hucklesby (2016, str. 35; prema Maloić i Jandrić Nišević, 2020) navode da su nevladine organizacije u svom radu pragmatične, imaju bolji kontakt sa zajednicom i jeftinije posluju. Pruin (2018) naglašava da je prednost nevladinog sektora besplatno djelovanje osoblja koje dolazi iz zajednice te direktan susret i kontakt s bivšim zatvorenicima unutar zajednice. Organizacije civilnog društva važan su dio programa socijalnih politika i njihovim se širenjem prebrođuje kriza socijalnih država te se razvija kombinirani model socijalne politike (Bežovan, 1995). Ono što je bitno kod uključenja nevladinih organizacija u proces resocijalizacije jest da su one poveznica između bivših zatvorenika i njihovih lokalnih zajednica. Organizacije djeluju unutar zajednice iz koje su bivši zatvorenici često isključeni i stigmatizirani te se tako djeluje na njihovo uključivanje. Bežovan (2003; prema Maloić i Jandrić Nišević, 2020) navodi da nevladine organizacije ispunjavaju četiri svrhe:

- 1) pružanje usluga za koje postoji potreba, a ne omogućuje ih država
- 2) promicanje određenih skupina čime se utječe na socijalnu politiku države
- 3) inoviranje socijalni programa, uvođenje novih socijalnih usluga
- 4) pružanje usluga na osnovi ugovora s državnim organizacijama.

U Republici Hrvatskoj, civilno društvo nema dugu tradiciju zbog izgrađenih stavova građana da je vlada, odnosno država, odgovorna za rješavanje njihovih problema (Centar za razvoj neprofitabilnih organizacija, 2006; prema Maloić, 2007). Donošenjem Zakona o socijalnoj skrbi iz 1997. godine, nastale su veće mogućnosti za djelovanje privatnih i nevladinih organizacija u socijalnom sektoru (Žganec, 2008). Kako bi se pružala podrška i pomoć u resocijalizaciji i rehabilitaciji zatvorenika te pomoć u pripremi i organizaciji poslijepenalne zaštite, zatvorski sustav kontinuirano surađuje s organizacijama i udrugama nevladinog sektora. Od 2016. godine, Uprava za zatvorski sustav i probaciju Ministarstva pravosuđa i uprave, sudjeluje u raspodjeli prihoda od

igara za sreću koji se ulažu u razne projekte i programe udruga čime se nastoji održati suradnja između dva sektora (Uprava za zatvorski sustav i probaciju, 2022).

Zatvorski sustav u Hrvatskoj surađuje s više od trideset različitih organizacija civilnog sektora u provedbi pojedinačnog programa izvršavanja kazne zatvora, posebnih programa te organizaciji poslijepenalne zaštite. Programi i aktivnosti tih organizacija obuhvaćaju različita područja rada: promjena nasilničkog obrasca ponašanja (Status M, Igra), poticanje kreativnog razvoja, razvoj znanja i vještina (MI, Skribonauti, Deša), rad s ovisnicima, sudjelovanje u rehabilitaciji zatvorenika ovisnika te poslijepenalni prihvati i tretman zatvorenika (Dom za ovisnike Zajednica Susret, Terra, Stijena, Udruga za kreativni socijalni rad, Hrvatski savez klubova liječenih alkoholičara), povećanje zapošljivosti i socijalne uključenosti (Pet plus, RODA), psihosocijalna podrška, duhovna obnova te osobni rast i razvoj (Krišna, Udruga za opće dobro „Svjetlost“), restorativna pravda te prevencija infektivnih bolesti (HEPATOS Rijeka) (Ministarstvo pravosuđa i uprave, 2017). U svom radu posebno se ističu Udruga za kreativni socijalni rad, Udruga Pet Plus, RODA te klubovi liječenih alkoholičara koje su posebnu pažnju u svom djelovanju posvetili zatvorenicima, bivšim zatvorencima te njihovim obiteljima.

Udruga za kreativni socijalni rad ističe se u radu sa zatvorenicima i bivšim zatvorencima te provodi brojne projekte i programe kojima se potiče resocijalizacija zatvorenika u društvo. Najznačajniji su projekt „Na tvojoj strani“ kojim se nastoji informirati bivše zatvorenika o pravima i mogućnostima nakon izlaska iz zatvora ili kaznionice, te projekt „Taata!!!“ u kojem se pruža psihosocijalna podrška i pomoć očevima zatvorenicima (Udruga za kreativni socijalni rad, 2023). Udruga Pet Plus u svojem radu pomaže bivšim zatvorenicima i ovisnicima u organizaciji smještaja kao prvog koraka nakon izlaska iz zatvora ili kaznionice kroz projekte „Kuća na pola puta“ i „Start Point“ (Udruga Pet Plus, 2022). RODA je udruga koja želi pružiti roditeljima-zatvorenicima iste mogućnosti koje imaju i roditelji na slobodi, a to postiže projektom „Neprekinute veze“ (RODA, 2020). Budući da veliki postotak zatvorenika ima problema s alkoholom, djelovanje klubova liječenih alkoholičara ima pozitivan utjecaj na apstinenciju i učenje pozitivnih socijalnih ponašanja što povećava vjerojatnost resocijalizacije zatvorenika. Djelovanjem ovih udruga, koje su prepoznale bivše zatvorenika kao posebnu kategoriju korisnika, stavlja se naglasak na njihove probleme koji se nastoje riješiti uključivanjem obitelji i lokalne zajednice kako bi njihova resocijalizacija bila što učinkovitija.

7. Problemi i izazovi zatvorenika prilikom izlaska

Svaka promjena izaziva strah od nepoznatog, a taj strah je nazaobilazan dio prilagodbe bivših zatvorenika prilikom izlaska iz zatvora. Boravak u zatvoru ostavlja trag kod svakog zatvorenika, a izlazak predstavlja izazov koji je teško svladati bez pomoći. Travis (2000; prema Maloić, 2020) navodi da je otpust iz zatvora univerzalno iskustvo bez obzira koliko dugo boravili u zatvoru. Unatoč brojnim tretmanima i programima unutar zatvorskog sustava koji utječu na ponašanje zatvorenika, odlazak u zajednicu predstavlja ponovni izazov gdje su bivši zatvorenici suočeni s problemima koji mogu utjecati na njihovo ponovno počinjenja kaznenih djela. Unutar zatvora, svaki zatvorenik ima svoju ulogu koja je pod utjecajem prizonizacije preko koje zatvorenik postaje dio zatvoreničkog društva preuzimanjem normi koje vladaju u zatvoru (Mejovšek, 2002). Izlazak na slobodu traži prilagodbu te prihvaćanje društveno prihvatljivih uloga kao što su uloga roditelja, partnera i radnika (Knjižek i sur, 2017). Iako bi većina zatvorenika lako prihvatila te uloge, činjenica je da se prilikom izlaska na slobodu suočavaju sa izazovima koji im onemogućavaju preuzimanje tih uloga. Čak i prije samog zatvaranja, počinitelji kaznenih djela suočeni su sa stigmatizacijom i socijalnom isključenosti, budući da rijetko sudjeluju u socijalnom životu zajednice (Maoić i Rajić, 2012; prema Maloić, 2020).

Istraživanja su pokazala da zatvorenici doživljavaju gubitak integriteta prilikom puštanja na slobodu, ozbiljne materijalne gubitke, probleme sa zapošljavanjem i podrškom obitelji te psihičke poteškoće (Nacional Council of Social Service, 1961; Morris, 1965; prema Decarpes i Durnescu, 2014). Knjižek i sur. (2017) navode kako se zatvorenici susreću s nezaposlenošću, dugovima, teškoćama prilagodbe u obitelji te nedostatkom financijskih sredstava. U odnosu na opću populaciju, kod zatvorenika su češće prisutne: (1) poteškoće vezane uz mentalno zdravlje, (2) niža razina obrazovanja i nedostatak radnih vještina, (3) nezaposlenost nakon izlaska, a i prije odlaska u zatvor, (4) zlouporaba psihoaktivnih tvari i alkohola, (5) obiteljski problemi i (6) neadekvatno stanovanje (Jukić i Sabljo, 2017; Joldersma, 2016; Serin, Lloxd i Habby, 2010; Travis i sur., 2001; prema Maloić, 2020). Većina zatvorenika ima problema s mentalnim zdravljem i prije ulaska u zatvorski sustav, a samim izlaskom, ti problemi se pogoršavaju (Wakefield i Uggen, 2010; prema Wallace i sur., 2016). Kako se velika većina zatvorenika vraća na slobodu, obitelj, zajednica i sustav nije u potpunosti spreman nositi se s njihovim potrebama mentalnog zdravlja (Wallace i sur., 2016). Prilikom izlaska, javljaju se i poteškoće prilagodbe u obavljanju svakodnevnih aktivnosti

kao što su strah od susretanja poznatih ljudi uz koji se javlja osjećaj krivnje i srama te neke aktivnosti koje su kod ljudi svakodnevnica (npr. odlazak u trgovinu) mogu izazvati veliki stres (O'Neill, 2017; Maloić i Jandrić Nišević, 2020; prema Jandrić Nišević, 2020). Broje poteškoće s kojima se suočavaju bivši zatvorenici prilikom izlaska mogu otežati njihovu socijalnu reintegraciju, a samim time se opet mogu dovesti u situaciju ponovnog počinjenja kaznenog djela.

Mnogi zatvorenici dolaze iz zajednica u koje nisu bili uključeni, često nezaposleni ili zarađujući ilegalnim aktivnostima te iz disfunkcionalnih obitelji čime se samo otežava njihova reintegracija. Povezanost sa obitelji često se spominje kao zaštitni faktor u prevenciji kriminalnog ponašanja, pa se posebna pažnja obitelji pridaje još unutar zatvora gdje se zatvorenici potiču na kvalitetno provođenje vremena s obitelji kako bi se pozitivno utjecalo na budući život na slobodi (Penić, 2017). Veća je vjerojatnost recidiva unutar godine dana od otpusta kod bivših zatvorenika koji nemaju obiteljsku podršku, u odnosu na one koji imaju podršku (Ditchfield, 1994; Mills, 2004; prema Maloić i Jandrić Nišević, 2020). U Hrvatskoj, kaznenopravni sustav njeguje povezanost zatvorenika s obitelji kroz omogućavanje posjeta i pogodnosti izlaska kako bi se minimalizirala šteta između zatvorenika i obitelji koja je nastala odvajanjem (Maloić i sur., 2015).

Sustav socijalne podrške jako je bitan za uspjeh bivših zatvorenika u zajednici, kao i za njihovo mentalno zdravlje, ali mogućnosti te podrške su ugrožene budući da zatvorenici imaju malo društvenog i socijalnog kapitala (Clear, 2007; prema Wallace i sur., 2016). Socijalna podrška koja se odnosi na emocionalnu i funkcionalna podršku od bliskih osoba i obitelji može izravno poboljšati kvalitetnu mentalnog zdravlja poticanjem osjećaja svrhe života, odgovornosti i promicanjem osjećaja osobne kontrole (Thoits, 1995; Umberson i Montez, 2010; prema Wallace i sur., 2016). Ključni element u procesu prestanka činjenja kaznenih djela, kako navodi Macklin (2013; prema Maloić i sur., 2015) jest sustav socijalne podrške i socijalnog kapitala u zajednici. Navodi istraživanje u kojem počinitelji naglašavaju da im je važnija podrška koju imaju unutar svog socijalnog kapitala (obitelj, prijatelji) nego razumijevanje i savjeti probacijskih službenika.

Najveći problem, osim nedostatka obiteljske podrške i problema mentalnog zdravlja jest problem zapošljavanja bivših zatvorenika i njihov smještaj. Rad prilikom izvršavanja kazne zatvora već se godinama provodi kao dio rehabilitacijskih programa, a prema istraživanju od Milinović (2016; prema Vargić, 2021) gotovo polovica zatvorenika radi tijekom izvršavanja kazne, no veći je problem zapošljavanje nakon izlaska i održavanje tih radnih sposobnosti budući da osuđenici i

prije dolaska na izdržavanje kazne imaju probleme sa socijalizacijom i održavanjem radnog odnosa (Uzelac, Žakman Ban i Farkaš, 2008). Smještaj nakon izlaska iz zatvora jedan je od najvećih izazova s kojima se zatvorenici susreću, a stalan i stabilan smještaj je temelj za uspješnu resocijalizaciju jer sa osiguranim krovom nad glavom, lakše se usredotočiti na pronalazak posla i liječenje ukoliko je potrebno (Fontaine i Biess, 2012; Shaw, 2004; prema Clarke, 2016).

7.1. Rad i zapošljavanje bivših zatvorenika

Rad kao dio zatvorskog sustava ima dugu tradiciju, a prolazio je kroz razne faze. Kako navodi Mladenović-Kupčević (1981; prema Uzelac i sur., 2008) rad se isticao kao kazna, kao dopunski element kazne i kao sredstvo resocijalizacije. U prošlosti, imao je ključnu ulogu u osposobljavanju zatvorenika za život na slobodi kako bi živjeli u skladu sa zakonom (Uzelac i sur., 2008). Prema Zakonu o izvršavanju kazne zatvora (NN 14/21) zatvorenika se radi održavanja, stjecanja stručnog znanja i njegova osposobljavanja i iskustva, potiče na rad. U našem zakonodavstvu, a i u većini europskih, kao alternativna sankcija ističe se i rad za opće dobro kao zamjena za kaznu zatvora u trajanju od jedne godine ili zamjena za novčanu kaznu (NN 114/22). Rad za opće dobro izvršava na slobodi kako bi se rasteretio kazneni sustav te se osuđeniku omogućila mogućnost zadržavanja zaposlenja, a samim time i dobrobit zajednice (Ministarstvo pravosuđa, 2023). Budući da se rad koristi kao sredstvo rehabilitacije, logično je zaključiti da može igrati i važnu ulogu prilikom izlaska iz zatvora i u prilagodbi na slobodi.

Veliki broj kriminoloških istraživanja ukazuju na odnos između zaposlenja i kriminaliteta, što sugerira da bivši zatvorenici koji se zaposle nakon izvršavanja kazne zatvora imaju smanjeni rizik od ponovnog počinjenja kaznenog djela (Laub i Sampson, 1993; Laub i Sampson, 2003; prema Tripoldi i sur., 2010). Potaknuti radom unutar zatvora ili kaznionice, pronalazak posla prilikom izlaska glavni je zadatak svakog bivšeg zatvorenika. Zbog organiziranog obrazovanja i usavršavanja unutar kaznionice, koje se organizira prema sposobnostima i sklonostima zatvorenika, zatvorenici imaju mogućnost završiti obrazovanje koje im olakšava pronalazak posla na slobodi (NN 14/21). U analizi četiri programa strukovnog osposobljavanja koje su provodili Harrison i Schehr (2004; prema Tripoldi i sur., 2010) otkiveno je da su programi smanjili recidivizam između 10% i 50% u prvih 5 godina nakon izlaska. U istraživanju koje je provela Howard League for Penal Reform iz zatvora Coldingley 2005. godine (Simon, 1999; prema

Matajia, 2014) 75% zatvorenika koji nisu bili u potrazi za legalnim poslom je recidiviralo, dok je 25% ne-recidivista aktivno tražilo posao.

Tripoldi i sur. (2010) navode da ako dobivanje posla nakon izlaska smanjuje vjerojatnost ponovnog ulaska u kriminalni svijet, onda zadržavanje zaposlenja na puno radno vrijeme može u potpunosti odvući bivšeg zatvorenika iz ilegalnog svijeta. Istraživanja su pokazala da je zaposlenje na puno radno vrijeme drugi najjači zaštitni faktor nakon bračnog statusa (Benda, Toombs i Peacock, 2003; Benda, Harm i Toombs, 2005; prema Tripoldi, 2010). Također, Piehl (2003; Smapson i Laub, 1993; prema Matajia, 2014) smatra da nije samo zaposlenje ključno za prevenciju recidivizma, već i struktura, kolege i društvene veze koje se stvaraju u radnom okruženju. Zadržavanje posla nakon izlaska može biti problem za bivše zatvorenike zbog njihovih karakteristika (npr. nedovoljno radnog iskustva ili smanjene poslovne veze) zbog kojih teže osvajaju prihvatljive obrasce ponašanja (Matajia, 2014).

Čimbenik koji ne pridonosi zadržavanju zaposlenja kod brojnih zatvorenika jest činjenica da su neki od njih također i ovisnici o alkohololu ili psihoaktivnim tvarima što samo koči njihovu motivaciju pri zadržavanju posla, što opet pridonosi njihovoj stigmatizaciji (Plant, 2015). Poslodavci često smatraju da zatvorenici ne mogu zadržati svoje zaposlenje (Graffam, Shinkfield i Hardcastle, 2008; prema Tripoldi i sur., 2010), a dolazi i do nevoljkosti zapošljavanja osoba s kriminalnom poviješću (Apel i Sweeten, 2010; Anazodo, Ricciardelli i Chan, 2019; prema Vargić, 2021). Također, brojim zatvorenima nedostaju i socijalne vještine koji su potrebne za pronalazak i zadržavanje posla (Haney, 2006; prema Shivy i sur., 2007). Matajia (2014) navodi da se zatvorenici susreću s brojim ograničenjima vezanih uz stabilno zaposlenje, uključujući manjak iskustva u radnom okruženju, slabim vještinama i stigmom. Ohrabljujuće je istraživanje koje je provela Vargić (2021) o stavovima i percepciji poslodavaca o zapošljavanju bivših zatvorenika. Istraživanje je pokazalo da poslodavci koji imaju općenito pozitivne stavove imaju i pozitivne stavove o zapošljavanju bivših zatvorenika, neovisno o stupnju obrazovanja poslodavaca, što je napredak u razmišljanju koje može unaprijediti socijalnu reintegraciju bivših zatvorenika. No, treba uzeti u obzir da je u istraživanju samo 17% poslodavaca radilo ili trenutno radi s bivšim zatvorenima, a samo je 12,3% poslodavaca zaposlilo bivšeg zatvorenika. Bez obzira na brojne napore institucija i civilnih organizacija, još uvijek postoji stigmatizacija zatvorenika prilikom

zapošljavanja što otežava njihovu reintegraciju, budući da zapošljavanje može biti velika prekretnica u novom životu na slobodi.

Tripoldi i sur. (2010) proveli su istraživanje u državnom zatvoru Texas gdje su istraživali utjecaj zapošljavanja nakon otpuštanja, pretpostavljajući da će bivši zatvorenici koji pronađu zaposlenje nakon otpuštanja imati manju vjerojatnost ponovnog zatvaranja od onih zatvorenika koji ne pronađu posao. Također, kod onih koji su bili zaposleni, a recidivirali su, pretpostavili su da su duže vrijeme proveli na slobodi od onih koji su recidivirali, a nisu bili zaposleni. U istraživanju je sudjelovalo 249 bivših zatvorenika, a podaci su bili prikupljeni u periodu od 2001. godine do 2004. godine. Testirajući prvu hipotezu, rezultati su pokazali da je 24% bivših zatvorenika recidiviralo unatoč zaposlenju, a 74% njih nije. Analizom rezultata, autori su zaključili da stariji zatvorenici koji imaju manje kaznenih djela imaju manju vjerojatnost kriminalnog povrata. Uspoređujući recidivirajuće i ne-recidivirajuće zaposlene zatvorenike, autori su utvrdili da zapošljavanje smanjuje vjerojatnost recidivizma za 17%. U drugoj hipotezi, autori su zaključili da su recidivisti koji su imali posao bili duže na slobodi od recidivista koji nisu radili. U prosjeku, zaposleni recidivisti bili su na slobodi 31.4 mjeseca, a nezaposleni recidivisti 17.3 mjeseci. Ovom hipotezom su dokazali da posao može utjecati na odluku o odustajanju od počinjenja kaznenog djela.

Iako je istraživanje pokazalo da dobivanje posla nakon izlaska iz zatvora nije značajno smanjilo vjerojatnost kriminalnog povrata (17%), autori napominju da se treba odmaknuti od „crno-bijelog“ stajališta da postoje recidivisti i ne-recidivisti. Napominju da oni prolaze kroz proces promjene koji obuhvaća različiti spektar ponašanja kojemu je cilj prevenirati kriminalni povrat i iskorijeniti kriminalno ponašanje. Navode da proces odustajanja od zločina uključuje (1) razvijanje motivacije i predanost primjeni, (2) početnu promjenu ponašanja smanjenjem činjenja kaznenih djela te (3) održavanje te promjene potpunim odustajanjem od zločina. Posao i radna okolina mogu utjecati na taj proces promjene, jer se samim zapošljavanjem kod bivših zatvorenika stvara osjećaj vrijednosti i povećava se motivacija za promjenom. Zapošljavanje bivšem zatvoreniku daje strukturu i stvara naviku koja ga može odvući od činjenja kaznenih djela, a današnjim tretmanskim i obrazovnim programima unutar zatvora može se pružiti adekvatno obrazovanje i usavršavanje te učenje socijalnih vještina kako bi bili što uspješniji u traženju posla. Traženje posla zahtjevan je zadatak, posebice u današnjem digitaliziranom svijetu u koji su zatvorenici izlaskom „bačeni“ te

ih je potrebno kvalitetno usmjeriti i informirati kako bi lakše pronašli posao i živjeli u skladu sa zakonom.

7.2. Zapošljavanje uz pomoć Hrvatskog zavoda za zapošljavanje (HZZ)

Hrvatski zavod za zapošljavanje je javna ustanova koja ima ključnu ulogu u reguliranju ponude i potražnje na tržištu rada te joj je cilj posredovanje kako bi osigurali potrebne radne snage, punu zaposlenost te pomogli korisnicima za vrijeme nezaposlenosti (HZZ, 2022). Kao građani Republike Hrvatske i nezaposleni, bivši zatvorenici također imaju pravo na prijavu na HZZ i njihove usluge. Prilikom traženja zaposlenja, potrebno se prijaviti u HZZ na temelju prebivališta, a moguće je i odrediti i termin individualnog savjetovanja u kojem se nude informacije o slobodnim radnim mjestima, radionice u kojima se uči kako napisati životopis i zamolbu, kako se predstaviti poslodavcu ili pomoć u odabiru programa obrazovanje i osposobljavanja. Kako bi se prijavili u HZZ potrebno je osobno doći u nadležni ured te priložiti važeću osobnu iskaznicu i potvrdu o boravištu ili prebivalištu (HZZ, 2022). Već prilikom same prijave u HZZ može doći do problema, budući da neki zatvorenici nemaju osobnu iskaznicu, ali i zato što nemaju riješen stabilan smještaj, a samim time ni prebivalište.

Kao mjere aktivne politike zapošljavanja, HZZ nudi potpore za zapošljavanje kako bi potaknuli zapošljavanje osoba koje su u nepovoljnom položaju u smislu da sufinanciraju troškove bruto I iznosa plaće poslodavcima (HZZ, 2023). Tom potporom, nastoji se olakšati zapošljavanje bivših zatvorenika i potaknuti poslodavce na njihovo zapošljavanje. Nezaposlenim osobama se također nudi i mjera obrazovanje nezaposlenih osoba i ostalih tražitelja zaposlenja, gdje se bivši zatvorenici koji su u evidenciji nezaposlenih mogu prijaviti kako bi unaprijedili svoje obrazovanje te prekvalificirali se za rad u deficitarnim zanimanjima na tržištu rada. Po završetku obrazovanja, polaznici programa dužni su prihvatiti ponuđeno zaposlenje (HZZ, 2023). Još jedna mjera koja se odnosi na bivše zatvorenike su i javni radovi u kojem bivši zatvorenici mogu obavljati društveno koristan rad u određenom vremenskom razdoblju (HZZ, 2023). Mataija (2016) navodi kako se radi o društveno korisnom radu kojim se nastoji motivirati na rad nakon izbijanja sa slobode, te povećati zaposlenje i poboljšati njihova financijska situacija. Također naglašava da se radi o prikladnoj intervenciji kojom se omogućuje ponovno uključivanje bivših zatvorenika na tržište rada, pomaže im kao privremni izvor prihoda dok ne pronađu stalno zaposlenje, a i stvara naviku odlaska na posao i preuzimanja odgovornosti.

Hrvatski zavod za zapošljavanje nudi nekoliko aktivnih mjera i aktivnosti u kojima mogu sudjelovati bivši zatvorenici, no postavlja se pitanje koliko su oni informirani o svim mogućnostima i mjerama koje mogu iskoristiti. Također, čiji je zadatak da informira zatvorenika o mjerama i aktivnostima? Ima li pojedinac koji je tek stupio na slobodu odgovornost da se informira ili je to odgovornost sustava koji bi trebao pripremati zatvorenika na slobodu od prvog dana? Maloić i Jandrić Nišević (2020) u svom radu zaključuju da odgovornost za socijalnu reintegraciju leži i na pojedincu, a i sustavu koji je uključen u poslijepenalnu zaštitu zatvorenika. Sustav ima odgovornost prema zajednici da prevenira ponovno počinjenje kaznenih djela i tako osigura sigurno društvo, a pojedinac mora preuzeti odgovornost za svoja djela i dokazati zajednici da može živjeti u skladu sa društvenim pravilima, što uključuje i informiranje o mogućnostima i uslugama koje im mogu pomoći u resocijalizaciji (Travis, 2000).

7.3. Smještaj bivših zatvorenika

Krov nad glavom osnovna je ljudska potreba koja omogućuje aktivno sudjelovanje u društvu, a također daje i određenu sigurnost koja je potrebna svima, pogotovo bivšim zatvorenicima prilikom izlaska. Osiguranje stabilnog smještaja jedna je od mnogih prepreka s kojom se suočavaju zatvorenici koji se vraćaju na slobodu (Roman i Travis, 2004; prema Clark, 2016). Madoc-Jones i sur. (2018; prema Mertl, 2022) navode kako je stabilan smještaj ključni čimbenik za smanjenje kriminalnog povrata, a također utječe i na druge čimbenike kao što su obrazovanje i zapošljavanje. Svi problemi s kojima se suočavaju bivši zatvorenici su povezani, bez određenog obrazovanja i obuke teško je pronaći posao, a bez stalnih financijskih prihoda gotovo je nemoguće osigurati smještaj (ukoliko zatvorenik nema pomoć od obitelji). Suočavajući se s tim problemima, skoro pa je i neizbježan povratak u kriminalni svijet.

U okviru poslijepenalne zaštite, beskućništvo i stambena nestabilnost su identificirani kao najveći izazovi s kojima se suočavaju zatvorenici što posljednično smanjuje njihovu priliku za uspješnu resocijalizaciju (Gunnison i Helfgoot, 2011; Rodriguez i Braun, 2003; Roman i Travis, 2006; prema Lutze i sur., 2014). Brojni zatvorenici se prilikom smještaja žele osloniti na svoje obitelji i prijatelje, no spletom okolnosti i njihovim izbjavanjem iz zajednice, odnosi unutar obitelji mogu biti prekinuti tako da se zatvorenici moraju boriti i za njihovo povjerenje (Breese i sur., 2000; Davis i sur., 2013; prema Mertl, 2022). Zbog narušenih obiteljskih odnosa, život s obitelji može biti težak. Također, kod nekih zatvorenika, obiteljski i društveni kapital može biti povezan s

kriminalnom prošlošću pa povratak u takvu okolinu može dovesti i do recidiva (Mertl, 2022). Beskućništvo i stambena nesigurnost povećavaju i vjerojatnost društvene stigme te izloženost kriminaliziranim pojedincima što može dovesti do ilegalnih aktivnosti kao posljedice preživljavanja (Lutze i sur., 2014). Neosiguran smještaj ometa i liječenje bivših zatvorenika, ako se radi o ovisnicima o alkoholu i psihoaktivnim tvarima, što opet može dovesti do ponovne konzumacije sredstva koja je usko povezana s povratkom u kriminalni svijet (Lutze i sur., 2014). U istraživanju koje je provedeno u SAD-u u 4 američke države pod nazovim „*Returning Home: Understanding the Challenges of Prisoners Reentry*“ više od polovice ispitanika ne vraća se u svoje bivše susjedstvo kako bi izbjegli rizik od povratka na staro (Markač, 2016).

Kada se bivši zatvorenik ne može osloniti na smještaj u obitelji ili na pomoć od prijatelja, traži pomoć od institucija i civilnih organizacija koje mu možda mogu pomoći. S naglaskom na probleme s kojima se susreću zatvorenici prilikom izlaska, započele su se razvijati kuće na pola puta (eng. *halfway houses*) kako bi se zatvorenicima koji nemaju stabilan smještaj organiziralo stanovanje u kojem vrijede polustrukturirani uvjeti koje treba poštovati (Jandrić Nišević, 2020). Unatoč brojnim varijacijama kako izgledaju kuće na pola puta, koje ovise o potrebama zajednice i zatvorenika, sve kuće uključuju nadzor i svakodnevni kontakt između osoblja i bivših zatvorenika (Caputo, 2004; prema Wong i sur., 2019). Kontakt s osobljem te mogućnost obraćanja za razgovor je zapravo još jedan cilj kuća na pola puta; nije dovoljno ostaviti bivše zatvorenike da žive zajedno u stambenoj zajednici, već im je potrebna pomoć i usmjeravanje kako bi se lakše nosili s problemima koje nosi novi život na slobodi. Kako bi im se omogućio pristup obrazovanju, zapošljavanju i učenju socijalnim vještinama, nudi im se niz usluga koje im olakšavaju proces reintegracije, uključujući i tretman ovisnika o drogama i alkoholu (Caputo, 2004; prema Wong i sur., 2019).

Kuće na pola puta nastoje smanjiti ili spriječiti kriminalni povrat na način da utječu na prosocijalno ponašanje sudionika i njihovu adekvantnu prilagodbu zajednici (Wong i sur., 2019). Njihov cilj je neutralizirati kriminogene čimbenike kao što je nezaposlenost, beskućništvo i ovisnosti, izlaganjem zaštitnim čimbenicima kao što su socijalna podrška, obrazovanje, zaposlenje te stabilnost smještaja (Latessa i Travis, 1991; prema Wong i sur., 2019). Istraživanja o učinkovitosti kuća na pola puta su podijeljena (Clark, 2016). Istraživanje koje su proveli Bell i sur. (2013; prema Clark, 2016) pokazalo je da korisnici kuća na pola puta imaju veću vjerojatnost

kriminalnog povrata s obzirom na bivše zatvorenike koji su bili smješteni sa obitelji, dok je evaluacija koju su proveli Lowenkamp i Latessa (2002; prema Clark, 2016) pokazala da su korisnici kuća na pola puta imali manju vjerojatnost ponovnog uhićenja i ponovnog počinjenja kaznenog djela. Podijeljenost u rezultatima može se pripisati tome da svaki zatvorenik ima određeni rizik od počinjenja kaznenog djela, a sam smještaj u kuće na pola puta ne znači da će se taj rizik smanjiti, budući da na njegovo ponašanje utječe niz različitih čimbenika kao što su zaposlenje i obiteljska podrška. Kuće na pola puta omogućuju bivšim zatvorenicima organizirani smještaj dok „ne stanu na noge“ kako bi uspješno pronašli posao i sudjelovali u prosocijalnim aktivnostima zajednice, no ne mogu u potpunosti pomoći u resocijalizaciji koja je kompleksni proces koji zahtjeva suradnju svih sektora, a ponajviše želju za promjenom samog zatvorenika.

U Republici Hrvatskoj, kuće na pola puta nisu toliko uklopljene u poslijepenalnu zaštitu kao što je u drugim europskim državama. Razlozi zašto je tako su mnogi, no u prilog tome zasigurno ne ide i manjak sredstava kojim raspolažu institucije i nevladine organizacije, a tu je još uvijek prisutna stigmatizacija bivših zatvorenika. Unatoč problemima, Udruga „Terra“ otvorila je kuću na pola puta u sklopu projekta Stambena zajednica „Terra“ u suradnji s gradom Rijeka i Udrugom za beskućnike i socijalno ugrožene osobe Oaza (Kažović, 2021). Kuća je započela s radom u travnju 2020. godine, a ima kapacitet za 6+2 korisnika. Cilj projekta je jačanje kapaciteta bivših zatvorenika uz savjetovanje, edukaciju i osiguranjem smještaja kako bi njihove reintegracija bila što uspješnija (Terra, 2023). Unutar kuće, organizirane su aktivnosti koje su individualizirane za svakog korisnika, s naglaskom na njihove potrebe i osobne ciljeve. Svaki korisnik dobije individualizirani plan na temelju socijalne anamneze i strukturiranog inicijalnog intervjua, nakon toga potpisuje Suglasnost o ulasku u program. Redovito se provode evaluacije kuće i programa, a evaluacije 2021. godine pokazala je veliko zadovoljstvo korisnika programom i radom zajednice (Kažović, 2021).

Ovaj projekt pozitivan je primjer kako je uz trud i pravilno korištenje sredstava moguće osigurati smještaj i pomoći bivšim zatvorenicima u njihovoj resocijalizaciji. Republika Hrvatska ima još puno mjesta za napredak kako bi se bivši zatvorenici prepoznali kao ranjiva skupina koja zahtjeva pomoć, ali samim prepoznavanjem njihovih problema kao što su smještaj i nezaposlenost od strane civilnih organizacija stvaraju se prilike za unapređenje i rješavanje njihovih problema za koje je potrebna suradnja svih sektora i razumijevanje društva.

8. Prikaz istraživanja o informiranosti zatvorenika o mogućnostima poslijepenalne zaštite nakon izlaska iz penalne ustanove

Istraživanja o informiranosti zatvorenika o poslijepenalnoj zaštiti nedostaje u znanstvenoj i stručnoj javnosti, možda je razlog tome što je poslijepenalna zaštita još uvijek relativno novi pojam u sustavu te se više pozornosti posvećuje njezinoj implementaciji. No, postoje mnoga istraživanja koja se bave problemima zatvorenika prilikom izlaska koja opet mogu koristiti za procjenu njihovih problema i razine informiranosti kako i gdje te probleme mogu riješiti. U ovom poglavlju biti će prikazana dva istraživanja, jedno starije iz 1971. godine na temu informiranosti zatvorenika o poslijepenalnoj zaštiti i drugo novije, iz 2022. godine o problemima s kojima se zatvorenici suočavaju.

8.1. Istraživanje o upoznatosti zatvorenika o socijalnim uslugama nakon izlaska iz zatvora (1971)¹⁰

Potaknuti povećanom pozornošću za brigu zatvorenika prilikom izlaska iz zatvora, McWilliams, Davis i Earnshaw (1971) proveli su istraživanje kojim se ispitala informiranost zatvorenika o socijalnim uslugama prilikom izlaska. Važno je naglasiti da autori u radu koriste termin *after-care* kojim opisuju brigu i pomoć zatvorenicima koja je dio rehabilitacijskog procesa te se nastavlja i nakon izlaska iz zatvora, ali se u nekim segmentima može razlikovati od današnjeg poimanja termina *after-care*, budući da se radi o starijem istraživanju.

Autori naglašavaju da su zatvorski službenici ključ komunikacije između zatvorenika i *after-care* usluga koja se nude u zajednici, a također sve je veći broj zatvorenika imao potrebu iskoristiti te usluge. Kako bi mogli iskoristiti svu pomoć koja im je na raspolaganju, autori navode da je potrebno pravilno i kvalitetno informirati zatvorenike o uslugama koje su im dostupne, pa je tako cilj ovog istraživanja bio otkriti imaju li zatvorenici koji će biti pušteni iz zatvora dovoljno informacija o uslugama koje im mogu pomoći u njihovoj prilagodbi na slobodi.

Istraživanje je provedeno u zatvorima na području Engleske i Walesa koji su odabrani na temelju najvećeg broja otpusta, budući da je ciljana skupina autora bila zatvorenici koji će biti pušteni na slobodu. Od 426 zatvorenika koji su bili otpušteni iz zatvora u razdoblju istraživanja, 407 njih je

¹⁰ Communication About After Care: An Assessment of Prisoners' Knowledge of the After-care Services (1971)

bilo intervjuirano u ovom istraživanju. Zatvorenike su podijelili u dvije skupine: (1) oni koju su ispitani između 3 i 7 dana prije izlaska, i (2) zatvorenici koji su ispitani između 8 i 12 dana prije izlaska. U prvoj skupini bilo je 273, a u drugoj skupini 134 zatvorenika.

Prosječna dob zatvorenika je bila 33,3 godine, većina njih je počinila kaznena djela povezana uz krađu i prijevaru, jedna trećina njih je imala kaznu zatvora manju od 3 mjeseca, a od 54% od onih čiji su dosje mogli pronaći i analizirati su većinom recidivisti. Naravno, treba uzeti u obzir i mogućnost davanja neiskrenih odgovora, s obzirom na prirodu njihove situacije. Kako bi procijenili koliko su podaci pouzdani, autori su uzeli uzorak od 100 zatvorenika i pokušali ući u trag evidenciji jesu li bili posjećeni od strane službenika te su utvrdili da je samo u 8% slučajeva bilo namjerno pogrešnih odgovora. Uspoređujući znanje o *after-care* uslugama između dvije skupine zatvorenika, značajne razlike nisu pronađene.

Rezultati su pokazali da od 407 ispitanika, njih 81 (20%) nije uopće čulo o *after-care* uslugama, dok je od 326 ispitanika koji su čuli o *after-care* uslugama, njih 95 (23%) nije čulo ništa specifično o tome. Zatvorenici koji su čuli o naknadnim uslugama su zatim bili ispitani u čemu im one mogu pomoći, a odgovori su najviše bili usmjereni na zapošljavanje i smještaj. Najveći broj zatvorenika je čuo o uslugama od strane zatvorskih službenika (61%) i to najčešće u zadnjim tjednima prije izlaska (41%), a više od 60% njih je čulo o uslugama tijekom izdržavanja tadašnje kazne zatvora. Kako bi procijenili razinu znanja kod zatvorenika, autori su osmislili skalu kojom su zatvorenicima davali bodove s obzirom na njihovo znanje o *after-care* uslugama te su zatvorenike klasificirali u tri skupine s obzirom na njihovo znanje: (1) niska razina znanja, (2) srednja razina znanja te (3) visoka razina znanja.

Analiza je pokazala da su zatvorenici koji su izdržavali kraće kazne imali nižu razinu znanja od zatvorenika koji su izdržavali duže kazne. Samo je 13% zatvorenika koji su izdržavali kraću kaznu zatvora imali visoko znanje o uslugama, dok je visoko znanje imalo 47% zatvorenika koji su izdržavali dužu kaznu zatvora. Autori su zaključili da što je kraća kazna zatvora, manje je znanje o uslugama koje im se nude, što objašnjavaju tako da je manja vjerojatnost da će zatvorenik biti posjećen od strane službenika ako izdržava kaznu zatvora manju od 3 mjeseca, osim ako to ne zatraži.

Što se tiče prijašnjih kažnjavanja, autori su očekivali da će zatvorenici s više kaznenih djela u prošlosti imati najviše znanje o *after-care* uslugama, budući da bi trebali imati najviše kontakta sa

zatvorskim službenicima, ali to je bilo samo djelomično točno. Analizirajući broj prethodnih kaznenih djela i broj kontakta sa zatvorskim službenicima, utvrđeno je da najvišu razinu znanja imaju zatvorenici koji se nalaze u skupini sa 7 do 9 kaznenih djela, a ne zatvorenici u skupini sa 10 plus kaznenih djela. Takav rezultat pokušali su objasniti pretpostavkom da iako se radilo o više od 10 kaznenih djela, moguće je da se radilo o kraćim kaznama zatvora, no daljnja analiza nije to potvrdila. Zatvorenici koji su imali najmanje prijašnjih kaznenih djela su također imali dosta nisko znanje o uslugama, no autori naglašavaju da se to ne može prepisati manjku pažnje od strane zatvorskih službenika, budući da se u toj skupini radi o zatvorenicima koji su prvi put osuđeni, a analizom su utvrdili da je 95% prvo osuđenih posjećeno od strane službenika te im se pridaje posebna pažnja.

Posebnu pažnju su autori posvetili problemu smještaja nakon izlaska iz zatvora, analizirajući razinu znanja o *after-care* uslugama i vjerojatnosti beskućništva nakon izlaska. Podijelili su zatvorenike u tri skupine: (1) oni koji imaju dom u koji se mogu vratiti, (2) oni koji će vjerojatno imati stabilan smještaj i (3) oni koji će se najvjerojatnije suočiti sa beskućništvom. Od zatvorenika koji su procijenjeni da će se suočiti sa beskućništvom, samo 26% njih je imalo visoko znanje o uslugama koje imaju na raspolaganju.

Istraživanje je pokazalo da s obzirom na uzorak (407 ispitanika), velik broj zatvorenika nije čuo o *after-care* uslugama ili je čuo jako malo. Autori su to objasnili velikim brojem zatvorenika koji služe kratke kazne, pa nisu ni posjećeni od strane zatvorskih službenika. No, naglašavaju da kontakt sa zatvorskim službenicima nije dovoljan kako bi zatvorenici dobili svo potrebno znanje o uslugama koje im mogu pomoći, pa preporučuju da je potrebno obaviti razgovor sa svakim zatvorenikom prije izlaska gdje se stavlja poseban naglasak na *after-care* usluge. Važno je naglasiti da se danas prema Zakonu o izvršavanju kazne zatvora (NN 14/21) zatvorenik priprema za otpust od prvog dana, a tri mjeseca prije otpusta se intenzivira njegova priprema za otpust uključivanjem u pojedinačni ili skupni savjetodavni rad. Što se tiče kratkih kazni, prema Kaznenom zakonu (125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21, 114/22) kazna zatvora ne može biti kraća od tri mjeseca, osim kod zamjene s novčanom kaznom, a kazne manje od godinu dana mogu se zamijeniti radom za opće dobro, novčanom kaznom ili se može izreći uvjetna osuda.

Kao najpotrebitnije skupine koje imaju najmanje znanja o *after-care* uslugama, autori su identificirali beskućnike, osobe koje imaju probleme s alkoholom i one koji su počinili prekršaje. Također, zaključili su što više zatvorenici imaju znanja o uslugama koje im se nude, to će biti veće vjerojatnost da iskoriste te usluge što je važno otkriće ovog istraživanja. Treba uzeti u obzir da se radi o istraživanju iz prošlog stoljeća kada je pojam *after-care*, uz cijeli koncept rehabilitacije, bio nov u kaznenom sustavu, a njegova implementacija još uvijek traje. Ujedno, autori su bili usredotočeni na zatvorske službenike koji ima odgovornost pravovremeno informirati zatvorenike, što je još uvijek praksa, no danas ipak postoji odgovorost cijelog sustava koji je uključen u proces resocijalizacije, ali i naglasak je i na odgovornosti samog pojedinca da se informira i ispuni svoju ulogu u procesu resocijalizacije.

8.2. Istraživanje o poslijepenalnoj zaštiti u Republici Češkoj¹¹

Češko istraživanje autora Jiri Mertila (2022) fokusirano je na probleme s kojima se susreću češki zatvorenici prilikom izlaska iz zatvora u procesu poslijepenalne zaštite. U radu, autor navodi kako su svi problemi s kojima se zatvorenici suočavaju povezani, a naglasak je na problemu smještaja, preživljavanja, zaposlenosti i dugova koji su karakteristični za Češku Republiku. Naglašava da češko zakonodavstvo nema strukturirani protokol otpuštanja zatvorenika, tako da je sva odgovornost na zatvorskom sustavu i osoblju te njihovoj suradnji s institucijama i nevladinim organizacijama, no sve se zapravo svodi na odgovornost i motivaciju zatvorenika. Probacijska služba radi samo sa bivšim zatvorenici koji su na uvjetnoj slobodi s naglaskom na nadzor, a ne pomoć i brigu.

Istraživanje je provedeno na temelju polu-strukturiranih intervju sa 26 bivših zatvorenika i 30 socijalnih radnika koji su uključeni u proces poslijepenalne zaštite. Uzorak zatvorenika činio je 21 muških zatvorenika i 6 ženskih zatvorenica, njihova dob je bila rasponu od 26 do 63 godina, a vrijeme provedeno u zatvoru se kretalo od 6 mjeseci do 20 godina. Intervju sa zatvorenicima se fokusirao na teme vezane uz njihov trenutni društveni položaj, zatvorsko iskustvo, kriminalnu prošlost, zapošljavanje te iskustvo s probacijskom službom, dok se od socijalnih radnika tražilo da

¹¹ What Seems to be the Problem? Ex-Prisoners Reentry/Resettlement in Czech Republic (2022)

prepričaju svoje iskustvo rada sa zatvorenicima i o njihovom društvenom položaju te kako im socijalne usluge mogu pomoći.

Kvalitativnom analizom dobivenih podataka, Mertil (2022) je identificirao sljedeće probleme: (1) materijalnu deprivaciju i nesigurnost koja se odnosi na smještaj, preživljavanje i stabilno zaposlenje, (2) dugove i ovrhe, (3) utjecaj prizonizacije, (4) zdravstveni problemi koji obuhvaćaju i fizičko i mentalno zdravlje, (5) odnos sa obitelji, (6) zlouporaba droga i (7) kvalitetno provođenje slobodnog vremena. Kao što je već navedeno, autor se najviše fokusirao na probleme smještaja, preživljavanja, stabilnog zaposlenja te dugova i ovrha.

Problem smještaja napomenulo je 20 zatvorenika koji su svi spavali na ulici, u skloništu i kombinirali sve mogućnosti kako bi imali krov nad glavom. Navode da je bez stabilnog smještaja skoro pa nemoguće težiti drugim stvarima kao npr. zaposlenju, a smještaj na ulici i skloništu je stresan zbog stalne mogućnosti pljački. Kao rješenje predlažu da im se osigura zaposlenje zajedno sa smještajem u posebnim domovima pomoću agencija za zapošljavanje, no autor naglašava da je takav smještaj usko povezan sa zaposlenjem i ako se izgubi posao, gubi se i pravo na smještaj. Socijalni radnici navode kako surađuju s agencijama za zapošljavanje, no bilo je slučajeva stigmatizacije i neprimjernog ponašanja prema bivšim zatvorenicima što njih same dovodi u etičku dilemu, žele li bivše zatvorenike poslati u takvo okruženje. Što se tiče posebnih domova, socijalni radnici navode da su takvi domovi potencijalno rizično okruženje za bivše zatvorenike, budući da su često ispunjeni konzumacijom alkohola i drugih supstanci.

Problemi s preživljavanjem, autor navodi kako su prisutni i prije ulaska u zatvor te su uzrokovani marginalizacijom, a sustav socijalne skrbi ne može pružiti brzu i adekvatnu pomoć. Socijalni radnici navode da zatvorenicima nije dovoljna naknada za rad koji obavljaju unutar zatvora, koja se najčešće potroši na kartu do mjesta prebivališta.

Sudionici su svoju materijalnu nesigurnost povezali s problemom odsutnosti stabilnog zaposlenja, a navode da je njihova kriminalna prošlost još uvijek velika prepreka pri stabilnom zapošljavanju. U više navrata, zatvorenici su uspjeli dobiti posao, no nakon nekoliko mjeseci bili su otpušteni zbog njihove prošlosti. Drugo ograničenje koje je povezano sa zapošljavanjem su ovrhe i dugovi. Navode kako stabilno legalno zapošljenje nije opcija zbog veliki dugova, pa im jedino preostaje bavljenje ilegalnim aktivnostima kako bi došli do brze i lake zarade. Autor navodi

kako su dugovi i ovrhe veliki problem u Češkoj Republici i zatvorenici imaju dvije opcije: proglasiti osobni bankrot koji ne mogu napraviti svi zatvorenici ili vratiti se kriminalnom ponašanju.

Istraživanje je pokazalo povezanost problema s kojima se zatvorenici suočavaju, što su potvrdili i socijalni radnici. Stabilno zaposljenje može pridonjeti stabilnom smještaju, gdje se osoba ne treba brinuti za preživljavanje, a postoji i mogućnosti rješavanja dugova. Ovi problemi, kao što autor navodi, su i ključ poslijepenalne zaštite jer ako bi se ti problemi riješili, bivšim zatvorenicima je olakšan put ka resocijalizaciji i reintegraciji u društvo. Nažalost, autor smatraju da su u Češkoj Republici zatvorenici još uvijek marginalizirana i zanemarene skupina od strane sustava, čija se marginalizacija produbljuje njihovim boravkom u zatvoru i neprimjerenom podrškom nakon izlaska.

Analizirajući opisana dva istraživanja (McWilliams i sur., 1971, Mertil, 2022), a koja su provedena u razmaku od 50-ak godina, može se zaključiti da su problemi s kojima se zatvorenici suočavaju još uvijek isti. Najveći naglasak je na problemu nezaposlenosti i beskućništva, koji su višestruko povezani u smislu da bivši zatvorenik bez stabilnog smještaja teško pronade zaposljenje, a bez stalnog zaposljenja si ne može priuštiti smještaj. Sustavi koji su uključeni u poslijepenalnu zaštitu zatvorenika danas se bitno razlikuju od sustava koji su bili prije 50-ak godina, no sama promjena sustava ne može riješiti njihove probleme. Zatvorenici su specifična skupina korisnika koji su izloženi problemima i prije samog ulaska u zatvor, a njihovim boravkom unutar zatvora ti problemi se samo produbljuju. Uz promjenu sustava, bitna je i promjena društva koje još uvijek stigmatizira zatvorenike i ne prihvaća ih kao posebnu kategoriju korisnika kojima treba pomoć. Uz sve napore koji se ulažu kako bi se zatvorenicima olakšao izlazak na slobodu, potrebna je i edukacija društva u koje se zatvorenik vraća jer ni jedan proces resocijalizacije ne može biti uspješan ukoliko zajednica ne prihvaća bivšeg zatvorenika kao osobu kojoj je potrebna pomoć i koja je spremna na promjenu te želi živjeti u skladu sa zakonom.

9. Prijedlog nacrt istraživanja Informiranost zatvorenika o mogućnostima poslijepenalne zaštite

Poslijepenalna zaštita zatvorenika ističe se kao važan element koji je zatvorenicima potreban prilikom izlaska iz zatvora, a odnosi se na sve postupke pomoći, brige i nadzora koje su im potrebne kako bi im se omogućila pozitivna socijalna adaptacija (Jandrić Nišević, 2020). Unatoč već usvojenom rehabilitacijskom pristupu unutar zatvorskog sustava u koji se sustavno ulaže, odlaskom na slobodu, zatvorenici su suočeni s izazovima koji mogu biti prepreka u njihovoj resocijalizaciji. Problemi s kojima se suočavaju zatvorenici su također i nedostatak informacija o sadržajima koji bi trebali olakšati njihovu prilagodbu na slobodu, a koji se nude od strane sustava i nevladinih organizacija. U poslijepenalnoj zaštiti sudjeluju četiri sustava: zatvorski i probacijski, sustav socijalne skrbi te nevladine organizacije. Njihova suradnja je potrebna kako bi njihova prilagodba na slobodu bila što uspješnija, a svatko od njih ima zadatak u sklopu svog djelovanja informirati zatvorenika o svim uslugama i sadržajima koji im mogu pomoći u procesu resocijalizacije. McWilliams i sur. (1971) navode kako je bitno da zatvorenici budu informirani o pomoći koja im se nudi i mogućnostima koje im mogu olakšati prilagodbu. Njihovo istraživanje je pokazalo da je malen broj zatvorenika čuo o poslijepenalnoj zaštiti, a zaključili su da što je veće znanje zatvorenika o uslugama koje im se nude, veća je vjerojatanost da će iskoristiti te usluge.

Ovim istraživanjem, koje bi se provodilo u Probacijskom uredu Zagreb I i II obuhvatili bi se bivši zatvorenici na području tri hrvatske županije kako bi se dobio uvid u informiranost zatvorenika. Anketni upitnik koji bi ispunili bivši zatvorenici, sastoji se od pitanja koja obuhvaćaju sociodemografske podatke te pitanja iz područja zaposlenja i financija, zdravlja, usluga Centra za socijalnu skrbu, Ministarstva unutarnjih poslova te nevladinih organizacija koje sudjeluju u poslijepenalnoj zaštiti zatvorenika u Hrvatskoj. Svrha istraživanja i rada u konačnici, jest dati preporuke o poboljšanju kvalitete organizacije poslijepenalne zaštite u Republici Hrvatskoj kako bi se omogućila bolja reintegracija i resocijalizacija zatvorenika u društvo.

9.1. Analiza problema

Budući da danas postoje brojne mogućnosti i usluge koje su zatvorenicima dostupne, u odnosu na 70-e godine kada su McWilliams i sur. (1971) napravili svoje istraživanje, postavlja se pitanje koliko su zatvorenici danas informirani o uslugama koje im mogu pomoći pri izlasku na slobodu. U Republici Hrvatskoj, prema analiziranoj literaturi, ne postoje istraživanja o informiranosti zatvorenika o poslijepenalnoj zaštiti. Iako je odgovornost zatvorenika da se informira o mogućnostima koje mu se nude nakon izlaska s ciljem uspješne resocijalizacije, postoji i odgovornost sustava da pravodobno i kvalitetno informira s ciljem prevencije kriminalnog povrata. Provedbom predloženog nacrt istraživanja dobio bi se uvid u informacije kojima zatvorenici raspolažu, načine kako koriste te informacije u sklopu resocijalizacije, probleme s kojima se suočavaju te koliko su informirani od strane sustava, a koliko su se sami informirali. Uvidom u njihovu informiranost, dale bi se preporuke kako zatvorenicima bolje približiti usluge koje imaju na raspolaganju, od strane sustava i nevladinih organizacija, čime bi se unaprijedila kvaliteta i organizacija poslijepenalne zaštite u Republici Hrvatskoj, a time i smanjio kriminalni povrat.

9.2. Cilj, problemi i hipoteze istraživanja

Cilj istraživanja bio bi ispitati informiranost zatvorenika na području tri hrvatske županije o mogućnostima poslijepenalne zaštite koje su im dostupne nakon izlaska iz zatvora/kaznonice.

Istraživački problemi:

1. Ispitati razlike u informiranosti zatvorenika s obzirom na njihovu dob.
2. Ispitati razlike u informiranosti zatvorenika s obzirom na županiju iz koje dolaze.
3. Ispitati razlike u informiranosti zatvorenika s obzirom na duljinu kazne zatvora na koju su osuđeni.
4. Ispitati razlike u informiranosti zatvorenika s obzirom na razinu završenog obrazovanja.

Sukladno istraživačkim problemima, postavljene su sljedeće hipoteze:

H1: Prepostavlja se da će zatvorenici starije dobi biti više informirani o mogućnostima poslijepenalne zaštite u odnosu na zatvorenike mlađe dobi.

H2: Prepostavlja se da će zatvorenici koji dolaze iz Grada Zagreba biti više informirani o mogućnostima poslijepenalne zaštite u odnosu na zatvorenike koje dolaze iz Zagrebačke i Krapinsko-zagorske županije.

H3: Prepostavlja se da će zatvorenici koji su osuđeni na dulje kazne zatvora biti više informirani o mogućnostima poslijepenalne zaštite s obzirom na zatvorenika koji su osuđeni na kraće kazne zatvora.

H4: Prepostavlja se da će zatvorenici koji imaju završenu samo osnovnu školu biti manje informirani o mogućnostima poslijepenalne zaštite u odnosu na zatvorenike koji imaju završene više razine obrazovanja.

9.3. Metodologija

9.3.1. Uzorak ispitanika

Istraživanje bi se provelo na prigodnom uzorku bivših zatvorenika koji se nalaze u Probacijskom uredu Zagreb I i II koji obuhvaćaju Grad Zagreb, Zagrebačku županiju i Krapinsko-zagorsku županiju. Ispitanike bi se prilikom posjete probacijskom uredu, na kraju termina, uputilo na ispunjavanje anketnog upitnika, sa naglaskom na anonimnost. Kako bi se povećao broj ispitanika, probacijski službenici bi u sklopu terenske posjete bivšim zatvorenima, ukoliko je moguće, dostavili anketni upitnik koji bi ispunili u udobnosti svog doma. Ograničenja uzorka odnosila bi se na nereprezentativan uzorak te nemogućnost generalizacije rezultata na širu populaciju.

9.3.2. Mjerni instrumenti

Kao instrument za prikupljanje podataka koristio bi se anketni upitnik koji je kreiran na temelju analize dostupne literature za potrebe ovog istraživanja. Anketni upitnik se sastoji od 44 čestica koje su raspoređene kroz 6 kategorija: (1) sociodemografski podaci, (2) zaposlenje i financije, (3) centar za socijalnu skrb i njihove usluge, (4) prebivalište i dokumenti, (5) zdravstvene usluge te (6) udruge i programi. Pitanja se odnose na usluge i mogućnosti poslijepenalne zaštite koje su dostupne u Republici Hrvatskoj. Sva pitanja u anketnom upitniku su zatvorenog tipa, a neka sadrže i mogućnost da sudionik nadopíše odgovor ukoliko nije zadovoljan ponuđenim odgovorima. Prijedlog anketnog upitnika nalazi se u prilogu diplomskog rada.

9.3.3. Način prikupljanja i obrade podataka

Istraživanje bi se provelo na prigodnom uzorku bivših zatvorenika koji se nalaze u nadležnosti Probacijskog ureda Zagreb I i II. Ispitnike bi se pozvalo na ispunjavanje anketnog upitnika uz obrazloženje važnosti dobivenih podataka za njihovu bolju i lakšu prilagodbu nakon izlaska iz zatvora/kaznionice, s naglaskom na osiguranje anonimnosti i dobrovoljnog sudjelovanja. Anonimost ispitanika bila bi sigurana na način da njihov identitet ne bi bio poznat ispitivaču prije ili nakon ispunjavanja upitnika te grupnom obradom podataka, a načelo povjerljivosti podataka bi se osigurala korištenjem podataka samo u svrhe ovog istraživanja. U anketnom upitniku bio bi naveden cilj i svrha istraživanja, upute za ispunjavanje upitnika, okvirno vrijeme ispunjavanja te mogućnost odustajanja od sudjelovanja u istraživanju. Ispitanici bi u svakom trenutku ispunjavanja upitnika mogli zatražiti pomoć vezanu uz obrazloženje pitanja, ukoliko je to potrebno. Za obradu podataka koristile bi se metode deskriptivne statistike (aritmetička sredina, standardna devijacija, frekvencije odgovora), a podaci bi se analizirali u programu IBM SPSS Statistics 26.

9.4. Pretpostavljeni rezultati istraživanja

Prvi problem istraživanja odnosi se na razliku u informiranosti zatvorenika s obzirom na njihovu dob, a pretpostavlja se da će mlađi zatvorenici biti više informirani od starijih zatvorenika. Razlog postavljanja takve hipoteze je današnja dostupnost informacija u medijima i društvenim mrežama te općenita digitalizacija u kojoj su mlađi zatvorenici i prije odlaska u zatvor vještiji. Stariji zatvorenici se suočavaju s problemom naglog razvoja tehnologije, a Vargić (2022) navodi kako je problem i velika digitalizacija radnih mjesta za koju zatvorenici nisu spremni, pa se može zaključiti da su mlađi zatvorenici spremniji prilagoditi se razvoju tehnologije, a samim time su im i dostupnije veće količine informacija, dok bi se stariji zatvorenici oslanjali samo na informacije koje im pruža sustav i udruge.

Druga hipoteza pretpostavlja da će zatvorenici koji dolaze iz Grada Zagreba biti informiraniji od zatvorenika koji dolaze iz Zagrebačke i Krapinsko-zagorske županije. S obzirom na općenitu centralizaciju i dostupnost usluga koje se nude u Gradu Zagrebu, pretpostavlja se da će onda i njihovi građani biti informiraniji, no hipotezu podržavaju i lokacije udruga koje su spomenute u anketnom upitniku. Većina udruga koje se bave poslijepenalnom zaštitom zatvorenika su locirane u Gradu Zagrebu (Udruga za kreativni socijalni rad, Udruga RODA, Udruga Pet Plus). Analizirajući statistiku Hrvatskog zavoda za zapošljavanje od 2016.-2021. godine (HZZ, 2023) i mjere koje mogu iskoristiti bivši zatvorenici (potpore za zapošljavanje, javni radovi i potpore za obrazovanje nezaposlenih), samo Krapinsko-zagorska županija ima veći broj korisnika koji su iskoristili mjere od strane HZZ-a, s obzirom na broj stanovnika, s time da se ne zna udio bivših zatvorenika u skupini korisnika. Treba uzeti u obzir da Krapinsko-zagorska županija spada u potpomognuta područja prema vrijednosti indeksa razvijenosti prema zadnjem dostupnom izračunu za razoblje od 2014. do 2016. godine, a Grad Zagreb ima najveći stopu razvijenosti (Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije, 2018). Veći broj korisnika u Krapinsko-zagorskoj županiji ne mora biti i pokazatelj njihove informiranosti s obzirom na njihovu stopu nerazvijenosti, već pokazatelj nezaposlenosti općeg stanovništva, a ne isključivo bivših zatvorenika.

U već spomenutom istraživanju McWilliams i sur. (1971) su zaključili da postoji povezanost između informiranosti zatvorenika i duljine kazne zatvora, a rezultati su pokazali da su zatvorenici koji su služili manje kazne zatvora imali nižu razinu informiranosti od zatvorenika koji su služili

dulje kazne. Vodeći se njihovim istraživanjem, pretpostavlja se da će i danas zatvorenici koji služe duže kazne biti više informirani od zatvorenika koji služe kraće kazne zatvora. Također, izdržavanjem dulje kazne zatvora, zatvorenici su izloženi nizu informacija koje im mogu pomoći prilikom izlaza, a i imaju više kontakta sa zatvorskim službenicima koje im može pružiti nove informacije.

Obrazovanju zatvorenika posvećuje se velika pažnja unutar zatvorskog sustava. Prema ZIKZ-a (NN 14/21, čl.99) kaznionica ili zatvor organizira osnovno obrazovanje za zatvorenike koje nemaju završeno osnovno obrazovanje, a prema zadnjim podacima iz 2021. godine, u Hrvatskoj je više od polovine zatvorenika (51,83%) sa završenom srednjom školom, a 26,51% zatvorenika sa završenom osnovnom školom (Uprava za zatvorski sustav i probaciju, 2022). Istraživanja pokazuju da zatvorenici koji imaju nižu stopu obrazovanja imaju veću vjerojatnost da će postati recidivisti (Magee, 2021; prema Ereš, 2021), a istraživanje koje su proveli Lockwood i sur. (2012; prema Ereš, 2021) je pokazalo da zatvorenici s nezavršenom srednjom školom imaju veći rizik za kriminalni povratak. Kako je poslijepenalna zaštita usredotočena na smanjenje kriminalnog povrata, može se pretpostaviti da zatvorenici koji imaju veći rizik za recidiv na temelju obrazovanja, raspoložu i manjkom informacija koje im mogu pomoći u resocijalizacija prilikom izlaska. U skladu s rezultatima dostupnih istraživanja, pretpostavlja se da će zatvorenici koji imaju završenu samo osnovnu školu biti manje informirani od zatvorenika koji imaju završene više razine obrazovanja.

Opisani prijedlog nacrt istraživanja osmišljen je u nadi njegove provedbe s ciljem dobivanja uvida u informacije kojima zatvorenici raspoložu o poslijepenalnoj zaštiti te kako koriste te informacije. Provedbom predloženog nacrt istraživanja dobile bi se povratne informacije od samih zatvorenika o poslijepenalnoj zaštiti u praksi te bi se mogle dati preporuke kako bolje približiti zatvorenicima usluge koje im se nude u sklopu njihove resocijalizacije, a u svrhu unaprjeđenja kvalitete provođenja poslijepenalne zaštite u Republici Hrvatskoj.

10. Zaključak

Odlaskom na slobodu, bivšim zatvorenicima se danas nude broje mogućnosti i usluge u sklopu poslijepenalne zaštite kojoj je cilj resocijalizacija i pozitivna socijalna adaptacija u zajednicu u koju se zatvorenici vraćaju. Ulaganjem u poslijepenalnu zaštitu, ulaže se i u smanjenje kriminalnog povrata zatvorenika, budući da će većina zatvorenika jednom izaći na slobodu. Kako bi se smanjio kriminalni povrat i postigli ciljevi poslijepenalne zaštite, potrebno je zatvorenike pripremati za otpust još za vrijeme izdržavanja kazne zatvora te ih pravodobno i kvalitetno informirati o uslugama koje imaju na raspolaganju.

Zbog specifičnosti svoje situacije, zatvorenici spadaju u posebnu kategoriju korisnika koji još uvijek nisu u potpunosti prepoznati od strane sustava. Kako bi se prepoznali kao posebna kategorija korisnika, potrebno se usredotočiti na njihove probleme prilikom izlaska koji su višestruko povezani i mogu utjecati na ponovno počinjenje kaznenih djela. Zatvorenici trebaju biti prepoznati i kao posebna kategorija korisnika od strane društva, a kako bi se to postiglo potrebna je edukacija društva o njihovim problemima i potrebama koje im mogu olakšati prilagodbu životu na slobodi. Resocijalizacija je proces koji zahtjeva puno truda i motivacije, a problemi nezaposlenosti i beskućništva predstavljaju bivšim zatvorenicima prepreke u ostvarenju tog procesa. Zadatak je sustava i nevladinih organizacije koje su uključene u poslijepenalnu zaštitu da usmjere zatvorenike na usluge koje im mogu pomoći u rješavanju tih problema, a također je potrebna i njihova kvalitetna suradnja i razmjena informacija o potrebama i problemima zatvorenika.

Istraživanjem o informiranosti zatvorenika o mogućnostima poslijepenalne zaštite dobio bi se uvid u razinu njihove informiranosti o uslugama koje im se nude iz područja socijalne skrbi, zapošljavanja i zdravstva te uvid u njihovu informiranost o nevladinim organizacijama koje im mogu pružiti podršku u njihovoj resocijalizaciji. Provedbom istraživanja, moći će se dati smjernice i preporuke kako bolje informirati i usmjeriti zatvorenike prema uslugama koje im mogu pomoći prilikom izlaska iz zatvora ili kaznonice, a time bi se i unaprijedila kvaliteta poslijepenalne zaštite u Republici Hrvatskoj. Poslijepenalna zaštita u RH je prepoznata je kao važan segment rehabilitacije zatvorenika od strane stručnjaka, no potrebna su istraživanja o funkcioniranju poslijepenalne zaštite u praksi te kako se može unaprijediti njezina organizacija i suradnja sustava uz samu senzibilizaciju društva.

11. Literatura

1. Berry, G., Briggs, P., Erol, R., & van Staden, L. (2011). A fruitful partnership—effective partnership working. Preuzeto s https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/116548/horr52-summary.pdf (5.5.2023.)
2. Bežovan, G. (1995). Neprofitne organizacije i kombinirani model socijalne politike. *Revija za socijalnu politiku*, 2(3), 195-214.
3. Bonta, J., i Andrews, D. A. (2007). Risk-need-responsivity model for offender assessment and rehabilitation. *Rehabilitation*, 6(1), 1-22.
4. Brozić Perić, T., Zelić, R., Tepšić, M. (2017). Postupanje centara za socijalnu skrb u odnosu na korisnike u zatvoru i povratnike iz zatvora. U: Radat i sur. (ur.) *Zbornik radova. 1. Konferencija prevencije i smanjenja socijalne isključenosti. Integrirani osuđenici-socijalno pravednije društvo*. (pp. 43-51). Zagreb: Društvo za socijalnu podršku. Preuzeto s <http://www.drustvo-podrska.hr/wp-content/uploads/2017/11/ZBORNIK-Integrirani-osudenici-socijalno-pravednije-drustvo.pdf> (20.5.2023.)
5. Bušić, H. (2012). Povijesni razvoj, opseg i struktura nevladinih organizacija u Hrvatskoj i Sloveniji. *Međunarodne studije*, XII (1), 51-69. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/291659>
6. Butorac, K., Gracin, D., i Stanić, N. (2017). The challenges in reducing criminal recidivism. *Public security and public order*, (18). Preuzeto s <https://ojs.mruni.eu/ojs/vsvt/article/view/5627> (27.8.2023.)
7. Clark, V. A. (2016). Predicting two types of recidivism among newly released prisoners: First addresses as “launch pads” for recidivism or reentry success. *Crime & Delinquency*, 62(10), 1364-1400. Preuzeto s <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0011128714555760> (10.6.2023.)
8. Cullen, F. T., & Gendreau, P. (2001). From nothing works to what works: Changing professional ideology in the 21st century. *The Prison Journal*, 81(3), 313-338.
9. Decarpes, P., Durnescu, I. (2014) Where are we in resettlement research. *EuroVista* 3(2), 47-67.

10. Dünkel, F., i Weber, J. (2018). The legal framework for prisoner resettlement and the preparation for release in prison. U: *Prisoner Resettlement in Europe* (pp. 383-402). Routledge.
11. Dünkel, F., Pruin, I., Storgaard, A., i Weber, J. (Eds.). (2018). *Prisoner resettlement in Europe*. Routledge.
12. Ereš, K. (2021). *Obrazovanje zatvorenika u penalnim ustanovama* (Diplomski rad). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:158:015491>
13. Griffiths, C. T., Dandurand, Y., i Murdoch, D. (2007). *The social reintegration of offenders and crime prevention* (Vol. 4). Ottawa, ON: National Crime Prevention Centre.
14. Hrvatski zavod za zapošljavanje (2022). *O HZZ-u*. Preuzeto s <https://www.hzz.hr/o-hzz-u/> (18.6.2023).
15. Hrvatski zavod za zapošljavanje (2022). *Prijava u evidenciju nezaposlenih*. Preuzeto s <https://www.hzz.hr/usluge/prijava-u-evidenciju-nezaposlenih/> (18.6.2023.)
16. Hrvatski zavod za zapošljavanje (2023). *Mjere aktivne politike zapošljavanja*. Preuzeto s <https://mjere.hr/katalog-mjera/mjere-aktivnog-zaposljavanja/> (18.6.2023.)
17. Hrvatski zavod za zapošljavanje (2023). *Mjere aktivne politike zapošljavanja 2016.- 2022.* Preuzeto s <https://mjere.hr/mjere-aktivnog-zaposljavanja/> (2.7.2023.)
18. Ignjatović, Đ. (2017). Kazneni populizam–u. *Kaznena reakcija u Srbiji*, 11-33. Preuzeto s <http://wp2008.ius.bg.ac.rs/kriminoloskasekcija/files/2021/08/Kaznena-reakcija-u-Srbiji-7.pdf#page=23> (5.5.2023)
19. James, N. (2015). Offender Reentry: Correctional Statistics, Reintegration into the Community, and Recidivism. Congressional Research Service. Preuzeto s <https://sgp.fas.org/crs/misc/RL34287.pdf> (17.6.2023.)
20. Jandrić Nišević, A. (2020). Poslijepenalna zaštita u Republici Hrvatskoj. U: Crnjak, S.. (ur.), *Uspješna resocijalizacija i reintegracija mladih počinitelja kaznenih djela. Što možemo učiniti?* Digitalni priručnik u sklopu projekta „Pokretači promjene-podrška resocijalizaciji i reintegraciji mladih počinitelja kaznenih djela“ (pp. 60-75). Osijek: Centar za nestalnu i zlostavljaju djecu.
21. Kaufman, N. (2015). Prisoner incorporation: The work of the state and non-governmental organizations. *Theoretical Criminology*, 19(4), 534-553.

22. Kazneni zakon. *Narodne novine*, 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21, 114/22
23. Kažović, D. (2021). "Kuća na pola puta" TERRA. U: Radat, K. (ur.) *Zbornik radova projekta "Novi početak"*. (pp. 55-59). Zagreb: Udruga za unapređenje kvalitete življenja LET, Društvo za socijalnu podršku. Preuzeto s <https://kakodalje.eu/media/brosure/Zbornik%20radova%20Novi%20pocetak.pdf> (20.6.2023.)
24. Knjižek, D., Mihalj, M., Mirčeta Mikulić, M. (2017). Izazovi rada s uvjetno otpuštenim osuđenima- probacijska perspektiva. U: Radat i sur. (ur.) *Zbornik radova. I. Konferencija prevencije i smanjenja socijalne isključenosti. Integrirani osuđenici-socijalno pravednije društvo*. (pp. 32-43). Zagreb: Društvo za socijalnu podršku. Preuzeto s <http://www.drustvo-podrska.hr/wp-content/uploads/2017/11/ZBORNIK-Integrirani-osuđenici-socijalno-pravednije-drustvo.pdf> (20.5.2023.)
25. Lutze, F. E., Rosky, J. W., i Hamilton, Z. K. (2014). Homelessness and reentry: A multisite outcome evaluation of Washington State's reentry housing program for high risk offenders. *Criminal Justice and Behavior*, 41(4), 471-491.
26. Maloić, S. (2007). Udruga kao sudionik lokalne zajednice u prevladavanju durštevni promjena-Klub liječenih alkoholičara „Kašina-Centar“. *Kriminologija & socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 15(1), 55-66.
27. Maloić, S. (2016). Dominantna načela i modeli tretmanskog rada s punoljetnim počiniteljima kaznenih djela u zajednici. *Kriminologija & socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 24(2), 115-139.
28. Maloić, S. (2020). Pojam i značaj poslijepenalne zaštite–koga štiti, zašto i kako? *Kriminologija & socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 28(1), 11-46.
29. Maloić, S. i Rajić, S. (2012). Potreba i značaj razvoja suradnje probacijskog sustava i sustava socijalne skrbi u RH. *Ljetopis socijalnog rada*, 19 (1), 29-52. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/82946> (5.7.2023).
30. Maloić, S., i Brkić, G. (2019). Razvoj suradnje probacijskog i zatvorskog sustava–idemo li u dobrom smjeru?. *Kriminologija & socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 27(1), 100-119.

31. Maloić, S., i Jandrić Nišević, A. (2020). Reintegracija zatvorenika u društvo—možemo li bolje?. *Kriminologija & socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 28(1), 47-77.
32. Maloić, S., Rajić, S., i Mažar, A. (2015). Značaj suradnje probacijskog i zatvorskog sustava u prevenciji kriminalnog povrata. *Kriminologija & socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 23(1), 129-156.
33. Markač, K. (2016). *Očekivanja zatvorenika o životu nakon izlaska iz penalne ustanove*. (Diplomski rad). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:158:120477>
34. Mataija, A. (2014). Zapošljavanje zatvorenika i socijalna reintegracija. (Diplomski rad) Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet. Preuzeto s https://www.roda.hr/media/attachments/udruga/projekti/mame/studentski_radovi/MAME_Amanda%20Mataija-Zaposljavanje_zatvorenika_i_socijalna_reintegracija.pdf
35. McWilliams, W., Davies, M., i Earnshaw, I. (1971). Communication about after-care: An assessment of prisoners' knowledge of the after-care services. *The British Journal of Social Work*, 1(4), 381-407.
36. Mejovšek, M. (2002). *Uvod u penološku psihologiju*. Naklada Slap.
37. Mertl, J. (2022). What Seems to be the Problem? Ex-Prisoners' Reentry/Resettlement in the Czech Republic. *Crime & Delinquency*, 0(0). Preuzeto s <https://doi.org/10.1177/00111287221115645> (20.6.2023.)
38. Ministarstvo pravosuđa i uprave (2017). *Uprava za zatvorski sustav- Sektor tretmana*. Preuzeto s <https://mpu.gov.hr/vijesti/uprava-za-zatvorski-sustav-sektor-tretmana/14279> (3.7.2023.)
39. Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije (2018). *Vrijednost indeksa razvijenosti i pokazatelj za izračun indeksa razvijenosti 2018*. Preuzeto s [https://razvoj.gov.hr/UserDocsImages//O%20ministarstvu/Regionalni%20razvoj/indeks%20razvijenosti//Vrijednosti%20indeksa%20razvijenosti%20i%20pokazatelja%20za%20izra%C4%8Dun%20indeksa%20razvijenosti_jedinice%20podru%C4%8Dne%20\(regionalne\)%20samouprave.pdf](https://razvoj.gov.hr/UserDocsImages//O%20ministarstvu/Regionalni%20razvoj/indeks%20razvijenosti//Vrijednosti%20indeksa%20razvijenosti%20i%20pokazatelja%20za%20izra%C4%8Dun%20indeksa%20razvijenosti_jedinice%20podru%C4%8Dne%20(regionalne)%20samouprave.pdf) (4.7.2023.)

40. Ministarstvo pravosuđa i uprave (2023). *O radu za opće dobro*. Preuzeto s <https://mpu.gov.hr/pristup-informacijama-6341/ostale-informacije/probacijska-sluzba/pravne-osobe-u-kojima-se-izvršava-rad-za-opce-dobro/o-radu-za-opce-dobro/14681> (2.6.2023.)
41. Opačić, A., Oreb, T., i Radat, K. (2019). Obilježja klubova liječenih alkoholičara u Hrvatskoj. *Socijalna psihijatrija*, 47(2), 145-167.
42. Penić, Z. (2021). Socijalna rehabilitacija tijekom izvršavanja zatvorske kazne. U: Radat, K. (ur.) *Zbornik radova projekta "Novi početak"*, (pp.13-20). Zagreb: Udruga za unapređenje kvalitete življenja LET, Društvo za socijalnu podršku. Preuzeto s: <https://kakodalje.eu/media/brosure/Zbornik%20radova%20Novi%20pocetak.pdf> (3.7.2023.)
43. Petersilia, J. (2004). What works in prisoner reentry-reviewing and questioning the evidence. *Fed. Probation*, 68, 4.
44. Plant, J. (2015). Problems prisoners face in the reentry industry. *Perspectives*, 7(1), 7. Preuzeto s <https://scholars.unh.edu/perspectives/vol7/iss1/7/> (20.5.2023.)
45. Pruin, I. (2018). Prisons, probation and aftercare services: Actors, responsibilities and cooperation in resettlement processes. U *Prisoner Resettlement in Europe* (pp. 435-455). Routledge.
46. Rakić, M., i Maloić, S. (2021). Implementacija probacijskih poslova povezanih s kaznom zatvora u Republici Hrvatskoj: ostvarena postignuća i izazovi ostvarivanja. *Kriminologija & socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 29(2), 291-310.
47. Shivy, V. A., Wu, J. J., Moon, A. E., Mann, S. C., Holland, J. G., & Eacho, C. (2007). Ex-offenders reentering the workforce. *Journal of Counseling Psychology*, 54(4), 466.
48. Stevanovic, Z., i Igracki, J. (2011). Length of Prison Sentence and Recidivism. *J. Crimin. & Crim. L.*, 49, 119.
49. Stevanović, I., Međedović, J., Petrović, B., i Vujičić, N. (2018). Ekspertska istraživanja i analiza povrata u Republici Srbiji.
50. Taxman, F. S. (2004). The offender and reentry: Supporting active participation in reintegration. *Fed. Probation*, 68, 31.

51. Travis, J. (2000). But they all come back: Rethinking prisoner reentry (Research in Brief). *Washington, DC: National Institute of Justice.*
52. Tripodi, S. J., Kim, J. S., i Bender, K. (2010). Is employment associated with reduced recidivism? The complex relationship between employment and crime. *International journal of offender therapy and comparative criminology*, 54(5), 706-720.
53. Udruga PET PLUS (2022). Preuzeto s <https://petplus.hr/> (25.5.2023).
54. Udruga RODA (2020). *Neprekinute veze-suradnja Ministarstva pravosuđa, Unicefa i Rode.* Preuzeto s <https://www.roda.hr/udruga/projekti/neprekinute-veze-suradnja-ministarstva-pravosuda-unicefa-i-rode/> (25.5.2023.)
55. Udruga Terra (2023). *Programi.* Preuzeto s <https://www.udrugaterra.hr/programi/> (20.6.2023.)
56. Udruga za kreativni socijalni rad (2023). *O nama.* Preuzeto s <https://www.uksr.hr/o-nama> (2.6.2023.)
57. Ujedinjeni narodi (1966). Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravilima. Preuzeto s <https://unmik.unmissions.org/sites/default/files/regulations/05bosniak/BIntCovCivilPoliticalRights.pdf> (25.6.2023).
58. Ujedinjeni narodi (2016). Standardna minimalna pravila Ujedinjenih naroda za postupanje sa zatvorenicima (Mandelina pravila). Preuzeto s https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Nelson_Mandela_Rules-E-ebook.pdf (28.6.2023.)
59. Uzelac, S., Žakman-Ban, V., i Farkaš, R. (2008). Rad zatvorenika u fazi adaptacije na zatvorske uvjete u hrvatskoj kaznionici. *Kriminologija & socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 16(1), 79-108.
60. Vargić, B. (2021). *Stavovi i percepcija poslodavaca o zapošljavanju bivših zatvorenika.* (Diplomski rad). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:158:721540>

61. Vidmar, B. (2016). *Postpenalna pomoč in njen vpliv na resocializacijo in povratništvo* (Diplomski rad). Maribor: Sveučilište u Mariboru, Pravni fakultet. Preuzeto s <https://dk.um.si/IzpisGradiva.php?lang=slv&id=63586>
62. Vijeće Europe (2006). Europska zatvorska pravila. Preuzeto s <https://rm.coe.int/european-prison-rules-978-92-871-5982-3/16806ab9ae> (3.7.2023.)
63. Vijeće Europe (2010). Europska probacijska pravila. Preuzeto s <https://www.cep-probation.org/wp-content/uploads/2018/10/CoE-probation-rules-recommendation.pdf> (28.6.2023.)
64. Wallace, D., Fahmy, C., Cotton, L., Jimmons, C., McKay, R., Stoffer, S., i Syed, S. (2016). Examining the role of familial support during prison and after release on post-incarceration mental health. *International journal of offender therapy and comparative criminology*, 60(1), 3-20.
65. Wong, J. S., Bouchard, J., Gushue, K., i Lee, C. (2019). Halfway out: An examination of the effects of halfway houses on criminal recidivism. *International journal of offender therapy and comparative criminology*, 63(7), 1018-1037.
66. Zakon o izvršavanju kazne zatvora. *Narodne novine*, 14/21.
67. Zakon o probaciji. *Narodne novine*, 153/09, 143/12, 99/18.
68. Zakon o socijalnoj skrbi. *Narodne novine*, 18/22, 46/22, 119/22, 71/23.
69. Žganec, N. (2008). Socijalna skrb u Hrvatskoj-smjerovi razvoja i reformi. *Revija za socijalnu politiku*, 15(3), 379-393.

12. Prilog

Anketni upitnik *Informiranost zatvorenika o mogućnostima poslijepenalne zaštite*

Poštovani, ispred Vas se nalazi anketni upitnik u svrhu provedbe znanstvenog istraživanja *Informiranost zatvorenika o mogućnostima poslijepenalne zaštite*. Poslijepenalna zaštita se odnosi na sve usluge i programe od strane sustava i nevladinih organizacija koje se mogu iskoristiti kako bi se olakšala prilagodba prilikom izlaska.

Anketni upitnik sastoji se od pitanja koja obuhvaćaju sociodemografske podatke te pitanja iz područja zaposlenja i financija, zdravlja, usluga iz sustava socijalne skrbi, Ministarstva unutarnjih poslova te nevladinih organizacija koje sudjeluju u poslijepenalnoj zaštiti zatvorenika u Hrvatskoj. Cilj istraživanja je dobivanje uvida u informiranost zatvorenika o mogućnostima poslijepenalne zaštite, a svrha istraživanja je dati preporuke o poboljšanju kvalitete organizacije poslijepenalne zaštite u Republici Hrvatskoj kako bi se omogućila bolja reintegracija i resocijalizacija zatvorenika u društvo.

Ispunjavanje anketnog upitnika je dobrovoljno i anonimno, a za ispunjavanje je potrebno 10-ak minuta. U svakom trenutku možete zatražiti pomoć za obrazloženje pitanja ili odustati od ispunjavanja. Podaci iz anketnog upitnika će se koristiti samo u svrhe ovog istraživanja.

Sociodemografski podaci

1. Molim Vas da zaokružite u koju dobnu skupinu spadate:
 - a. 21-25 godina
 - b. 26-30 godina
 - c. 31-35 godina
 - d. 36-40 godina
 - e. 41-45 godina
 - f. 46-50 godina
 - g. 51 ili više

2. Kojeg ste spola?
 - a. Muškog
 - b. Ženskog

3. Molim Vas zaokružite županiju iz koje dolazite:
 - a. Grad Zagreb
 - b. Zagrebačka županija
 - c. Krapinsko-zagorska županija

4. Molim Vas zaokružite duljinu kazne zatvora na koju ste osuđeni:
 - a. 6-12 mjeseci
 - b. 1-3 godine
 - c. 4-10 godina
 - d. 10-15 godina
 - e. 16 ili više

5. Molim Vas da zaokružite razinu završenog obrazovanja:
 - a. Osnovna škola
 - b. Trogodišnja srednja škola
 - c. Četverogodišnja srednja škola
 - d. Visoka školska sprema
 - e. Preddipomski studij
 - f. Diplomski studij
 - g. Doktorski studij

6. Jeste li razgovarali sa službenom osobom o vašem izlasku iz zatvora/ kaznionice?
 - a. Da
 - b. Ne
 - c. Ne znam

7. Ako DA, zaokružite o kojim ste područjima razgovarali:
- a. Posao i financije
 - b. Prijava na Hrvatski zavod za zapošljavanje i njihove usluge
 - c. Sustav socijalne skrbi i usluge od Centra koje možete iskoristiti
 - d. Prijava prebivališta i izrada osobnih dokumenata
 - e. Zdravstvene usluge
 - f. Udruge i organizacije za pomoć
 - g. Ostalo: (upišite)

Zaposljenje i financije

1. Prije odlaska na izdržavanje kazne zatvora bio/bila sam:
 - a. Zaposlen/a
 - b. Neposlen/a
 - c. Umirovljen/a
 - d. Ostalo: (upišite)

2. Trenutno sam:
 - a. Zaposlen/a
 - b. Nezaposlen/a
 - c. Umirovljen/a
 - d. Ostalo: (upišite)

3. Izlaskom iz zatvora, nastavio sam raditi za bivšeg poslodavca:
 - a. Da
 - b. Ne
 - c. Ostalo: (upišite)

4. Tijekom izdržavanje kazne sam radio/la:
 - a. Da
 - b. Ne
 - c. Ostalo: (upišite)

5. Ako DA: Zarada od rada u zatvoru/kaznionici bila je dovoljna za osnovne životne potrebe nakon izlaska iz zatvora?
 - a. Da
 - b. Ne
 - c. Ostalo: (upišite)

6. Osnovne životne potrebu za mene su (možete zaokružiti više odgovora):
 - a. Prehrana
 - b. Smještaj
 - c. Odjeća
 - d. Higijena
 - e. Posao
 - f. Odlazak na piće
 - g. Duhanski proizvodi
 - h. Ostalo: (upišite)

7. Izlaskom iz zatvora/kaznionice, znao/la sam da se moram prijaviti u Hrvatski zavod za zapošljavanje (HZZ) ako nemam posao:
 - a. Da
 - b. Ne
 - c. Ne znam

8. Prije odlaska u zatvor/kaznionicu, bio/la sam prijavljen/a u Hrvatski zavod za zapošljavanje:
 - a. Da
 - b. Ne
 - c. Ne znam

9. Informiran/a sam da HZZ nudi individualno savjetovanje za nezaposlene osobe.
 - a. Da
 - b. Ne
 - c. Ne znam

10. Informiran sam da HZZ nudi radionice za usavršavanje u kojima mogu naučiti pisati životopis i zamolbu za posao.
 - a. Da
 - b. Ne
 - c. Ne znam

11. Upoznat/a sam sa mjerama koje nudi HZZ za nezaposlene. Npr. potpora za zapošljavanje koju mogu iskoristiti poslodavci ako zaposle osobu iz ranjive skupine (bivši zatvorenici).
 - a. Da
 - b. Ne
 - c. Ne znam

Sustav socijalne skrbi i njegove usluge

1. Kao građanin/ka Republike Hrvatske i bivši/a osuđenik/ca imam pravo na pomoć od strane Centra za socijalnu skrb (CZSS).
 - a. Da
 - b. Ne
 - c. Ne znam

2. Izlaskom iz ustanove, znao/la sam da se mogu obratiti Centru za socijalnu skrb za pomoć i podršku.
 - a. Da
 - b. Ne
 - c. Ne znam

3. Izlaskom iz ustanove, bila mi je potrebna pomoć i podrška CZSS.
 - a. Da
 - b. Ne
 - c. Ne znam

4. Zaokružite socijalne usluge i prava od strane Centra s kojima ste upoznati:
 - a. Informiranje, prepoznavanje i početna procjena potreba (tzv. Prva socijalna usluga)
 - b. Savjetovanje i pomaganje
 - c. Privremeni smještaj
 - d. Zajamčena minimalna naknada
 - e. Usluga boravka i smještaja
 - f. Organizirano stanovanje
 - g. Jednokratna financijska pomoć
 - h. Ostalo: (upišite)

5. Zaokružite socijalne usluge i prava od strane Centra koje ste iskoristili/pokušali iskoristiti:
 - a. Informiranje, prepoznavanje i početna procjena potreba (tzv. Prva socijalna usluga)
 - b. Savjetovanje i pomaganje
 - c. Privremeni smještaj
 - d. Zajamčena minimalna naknada
 - e. Usluga boravka i smještaja
 - f. Organizirano stanovanje
 - g. Jednokratna financijska pomoć
 - h. Ostalo: (upišite)

6. Ukoliko ste se obratili nadležnom CZSS za pomoć i podršku, jeste li zadovoljni vraćenom uslugom?
- a. Da
 - b. Ne
 - c. Ostalo: (upišite)

Prebivalište i dokumenti

1. Izlaskom iz zatvora/kaznionice, imao/la sam osigurano mjesto stanovanja.
 - a. Da
 - b. Ne
 - c. Ostalo: (upišite)

2. Vratio/la sam se na istu adresu gdje sam prije živio/la.
 - a. Da
 - b. Ne
 - c. Ostalo: (upišite)

3. Informiran/a sam da je prebivalište i boravište potrebno prijaviti u roku od 15 dana od dolaska na mjesto prebivališta/boravišta.
 - a. Da
 - b. Ne
 - c. Ne znam

4. Prebivalište i boravište se prijavljuje u nadležnoj policijskoj postaji.
 - a. Da
 - b. Ne
 - c. Ne znam

5. Promjenu adrese prebivališta/boravišta, potrebno je prijaviti nadležnom Probacijskom uredu.
 - a. Da
 - b. Ne
 - c. Ne znam

6. Zbog isteka osobne iskaznice, potrebno se obratiti nadležnoj policijskoj postaji.
 - a. Da
 - b. Ne
 - c. Ne znam

7. Za financijsku pomoć prilikom izrade osobne iskaznice, moguće je obratiti se sucu izvršenja koji će kontaktirati Centar za socijalnu skrb.
 - a. Da
 - b. Ne
 - c. Ne znam

8. Ako osoba nema mjesto i adresu stanovanja, policija će kontaktirati CZSS koji može prijaviti prebivalište na adresi Centra.
 - a. Da
 - b. Ne
 - c. Ne znam

Zdravstvene usluge

1. Ukoliko zatvorenik/ca ne može zbog bolesti doći do mjesta prebivališta; kaznionica/zatvor će osigurati prijevoz zatvorenik/ce do mjesta prebivališta.
 - a. Da
 - b. Ne
 - c. Ne znam

2. Kao građanin/ka Republike Hrvatske imam pravo na zdravstveno osiguranje ako ga zatražim u roku od 30 dana od otpuštanja iz zatvora/kaznionice.
 - a. Da
 - b. Ne
 - c. Ne znam

3. Dokumentacija koja mi je potrebna za prijavu u Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje je osobna iskaznica i potvrda o otpuštanju iz ustanove.
 - a. Da
 - b. Ne
 - c. Ne znam

4. Dopunsko zdravstveno osiguranje mi omogućuje da ne plaćam osnovne liječničke preglede (npr. laboratorijske pretrage, bolničko liječenje)
 - a. Da
 - b. Ne
 - c. Ne znam

5. Imam dopunsko zdravstveno osiguranje koje redovito plaćam.
 - a. Da
 - b. Ne
 - c. Ne znam

6. Mogu biti oslobođen/a plaćanja dopunskog zdravstvenog osiguranja ako mi ukupan mjesečni prihod, iskazan po članu obitelji, nije veći od 298, 85 Eura, odnosno za samca, 373,57 Eura.
 - a. Da
 - b. Ne
 - c. Ne znam

Nevladine organizacije i programi

1. Unutar zatvora/kaznionice polazio/la sam pojedinačni ili skupni savjetodavni rad koji me pripremio za otpust iz ustanove.
 - a. Da
 - b. Ne
 - c. Ostalo: (upišite)

2. Ako DA: pohađanje pojedinačnog ili skupnog savjetodavnog rada mi je olakšalo prilagodbu na život na slobodi:
 - a. Da
 - b. Ne
 - c. Ostalo: (upišite)

3. Izaskom iz ustanove, nastavio/la sam pohađali grupe podrške koje mi pomažu u svakodnevnoj prilagodbi na slobodi.
 - a. Da
 - b. Ne
 - c. Ne znam

4. U mojoj lokalnoj zajednici, postoje organizacije kojima se mogu obratiti za pomoć i podršku.
 - a. Da
 - b. Ne
 - c. Ne znam

5. Molim Vas da zaokružite organizaciju s kojom ste upoznati.
 - a. Udruga za kreativni socijalni rad
 - b. Udruga Pet Plus
 - c. Udruga RODA
 - d. Klub liječenih alkoholičara/ovisnika/kockara
 - e. Caritas
 - f. Ostalo: (upišite)

6. Smatram da ima dovoljno organizacija koje mogu pomoći bivšim osuđenima prilikom izlaska na slobodu.
 - a. Da
 - b. Ne
 - c. Ostalo: (upišite)